

ΙΩΣΗΦ ΒΙΒΙΑΛΑΚΗΣ Ο ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ

Η θεατρική γραφή έχει προκαλέσει πολλούς Έλληνες λογοτέχνες του αιώνα μας σε μία δοκιμασία των δυνατοτήτων τους με αποτελέσματα άλλες φορές ισχνά και άλλοτε άκρω ενδιαφέροντα για την ιστορία της σύγχρονης ελληνικής δραματουργίας. Η σημασία αυτών των κειμένων πολλαπλασιάζεται όταν προέρχονται από καταξιωμένους στη λογοτεχνική συνείδηση συγγραφείς, οι οποίοι αποκαλύπτουν μια άλλη διάσταση του δημιουργικού τους έργου και έχουν παραμείνει, όπως για παράδειγμα ο Κωστής Παλαμής με την *Τρισεύγενη* ή ο Ηλίας Βενέζης με το *Μπλόκ C*, γνωστοί για τη θεατρική τους δραστηριότητα, έστω με ένα και μοναδικό έργο.

Ο Μ. Καραγάτσης (1908-1960), εσχέουσα πνευματική φυσιογνωμία της γενιάς του '30, είναι ευρύτερα γνωστός με το λογοτεχνικό του έργο, το οποίο υπερβαίνει τους είκοσι τίτλους και περιλαμβάνει μυθιστορήματα, συλλογές διηγημάτων καθώς και μία *Ιστορία των Ελλήνων*. Στο Αρχείο¹ του φυλάσσεται μια ομάδα θεατρικών κειμένων, εκ των οποίων τα περισσότερα είναι ανέκδοτα. Τα κείμενα αυτά παρουσιάζουν ένα συγγραφέα ανήσυχο, σε πολλές περιπτώσεις ανατρεπτικό, έτοιμο ανά πάσα στιγμή στον πειραματισμό και στη δοκιμασία των ορίων του. Η πλούσια θεματογραφία αντλείται από τον Όμηρο και την ελληνική ιστορία, φθάνει δε μέχρι το κοινωνικό περιβάριο. Αυτή η θεατρική συγγραφική δραστηριότητα παρέμεινε στη σκιά του λογοτεχνικού έργου με αποτέλεσμα λίγοι σήμερα να γνωρίζουν τις σχετικές απόπειρες. Σκόρπιες αναφορές γι' αυτήν την άγνωστη πτυχή του Καραγάτση εντοπίζονται σε διάφορα μελετήματα² αλλά συνήθως αφορούν το *Μπάρ Ελντοράντο* και την *Κάρμεν τη Χιτάνα* που ανέβηκαν το 1946³ και το 1948 αντίστοιχα (βλ. παρακάτω). Κάποιες πληροφορίες για μερικά άλλα έργα δίνει ο Νίκος Τουντουζάκης σε μια απόπειρα συγγραφής της βιογραφίας⁴ του Καραγάτση καθώς και ο Κρισιτιάν Φιλίππουσης στο περιοδικό *Διαβάζω*⁵.

Μετά από την παρουσίαση των δύο έργων στη σκηνή, ο συγγραφέας διακόπτει την

1. Πρέπει να ευχαριστήσω την κ. Μαρίνα Καραγάτση, αρχαιολόγο, η οποία μου επέτρεψε την έρευνα στο πλούσιο Αρχείο του πατέρα της.

2. Μπορούν ν' αναφερθούν επίλεκτα: Νικορέτζος, Δημ., «Μ. Καραγάτσης. Ένας αλκοολικός του ερωτικού ενστίκτου», στη *Νέα Εστία*, «Αφιέρωμα στον Μ. Καραγάτση», τόμος 130, Αθήνα, 1991, σ. 871. Γκούφας, Βαγγ., «Μ. Καραγάτσης. Στα τριάντα χρόνια από το θάνατο του 'παρामυθά' της ελληνικής λογοτεχνίας», στο περ. *Γραφή*, «Αφιέρωμα στον Μ. Καραγάτση», τεύχος 12, Πολιτιστικός Οργανισμός Δ. Λάρισας, Λάρισα, 1990, σ. 451.

3. Την ίδια χρονιά ο Καραγάτσης αναλαμβάνει τη στήλη της θεατρικής κριτικής στην εφημερίδα *Βραδυνή*, που θα διατηρήσει μέχρι το θάνατό του.

4. Τουντουζάκης, Νίκος, *Καραγάτσης*, Ιωνία, Αθήνα, 1978, σσ. 20-23. Βλ. επίσης και το κείμενό του «Καραγάτσης. Ένας δαιμονικά προικισμένος συγγραφέας», στα «*Τετράδια Ενθύνης*», «Επανεκτίμηση του Μ. Καραγάτση. Είκοσι χρόνια από τό θάνατό του», Αθήνα, 1981, σσ. 65-66.

5. Φιλίππουσης, Κρισιτιάν, «Ο Καραγάτσης και το Θέατρο» στο *Διαβάζω*, Αφιέρωμα: «Μ. Καραγάτσης», Αθήνα, 1991, τεύχος 258, σσ. 71-73. Οι νέες πληροφορίες είναι σύντομες αναφορές στα έξι έργα που είχε παραχωρήσει στο Μουσείο και Κέντρο Μελέτης του Ελληνικού Θεάτρου μετά τό θάνατο του συγγραφέα, η συζυγός του, ζωγράφος Νίση Καραγάτση. Τα έργα αυτά είναι: *Όνειρα μπροστά στο θάνατο*, *Μπαρ Ελντοράντο*, *Η Βασιλειομήτωρ*, *Τα χταποδάκια*, *Βασιλική και Ο χαμένος δελφίνος*. Για το τελευταίο δεν γίνεται η διάκριση ότι πρόκειται για κείμενο προορισμένο για το ραδιόφωνο, όπως φαίνεται με σαφήνεια από τις χαρακτηριστικές οδηγίες.

προβολή αυτής της ιδιαίτερης δραστηριότητας προφανώς από λόγους συναισθηματικής πικρίας, αφού η κριτική δεν ήταν ιδιαίτερα θετική στις δύο παραστάσεις. Επίσης, στη διετία '46-'48, ήταν ήδη πολύ γνωστός διακεκριμένος λογοτέχνης και ίσως δεν επιθυμούσε να διακινδυνεύσει τη φήμη που είχε αποκτήσει. Γι' αυτούς τους λόγους μάλλον ο Καραγάτσης σώπησε αλλά δεν έπαυσε να διοχετεύει τη θεατρική του φλέβα στα μυθιστορήματα και στα διηγήματα, τα οποία σφυίζουν από διαλόγους και διαθέτουν αναμφισβήτητα πολλά θεατρικά στοιχεία. Η «επίσημη» σχέση του με τη θεατρική πρακτική παραμένει στο επίτευδο της θεατρικής κριτικής, αφού δημοσιεύει στην εφημερίδα *Βραδυνή*, από το 1946 μέχρι το τέλος του. Πάντως αξίζει να παρατηρηθεί ότι ο αριθμός των έργων αλλά και το μεγάλο χρονικό διάστημα κατά το οποίο γράφονται, φανερώνουν ένα συγγραφέα που δεν αντιμετωπίζει περιστασιακά τη θεατρική γραφή. Αντίθετα, αυτή η ιδιαίτερη μορφή λόγου τον απασχολούσε έντονα ήδη από τη νεανική του ηλικία.

Τα θεατρικά έργα που εντοπίστηκαν κατά τη διάρκεια της σχετικής έρευνας είναι δεκατέσσερα: σ' αυτά περιλαμβάνονται και δύο δημοσιευμένα, ώστε να σχηματισθεί μια συνολική πρώτη εικόνα του άγνωστου θεατρικού Καραγάτση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μια πρώτη ημιτελής συγγραφή του μυθιστορήματος *Ο Κίτρινος φάκελλος* σε μορφή θεατρική, καθώς και τα στοιχεία που σχετίζονται με την πολυσυζητημένη ιδεολογική ταυτότητα του συγγραφέα στο αυτόγραφο σημείωμα του *Κωνσταντίνου* που δημοσιεύεται παρακάτω.

Τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία έγινε η τελική επιλογή των κειμένων ήταν κυρίως οι ρητές οδηγίες περιγραφής του σκηνικού χώρου (σκηνικό, σκηνικά αντικείμενα, φωτισμός)⁶, στοιχείο που διαφοροποιεί καίρια το κείμενο το προορισμένο για ανάγνωση από το κείμενο που έχει σκοπό την παρουσίασή του στο συγκεκριμένο χώρο της σκηνής ενός θεάτρου. Γι' αυτόν τον λόγο, ένα μεγάλο σύνολο διαλογικών κειμένων που προορίζονταν για ραδιοφωνική ακρόαση κι όχι για παράσταση, δεν συμπεριελήφθησαν, όπως επίσης και δύο σενάρια κινηματογραφικών ταινιών⁷, που βρίσκονταν μέσα σε φακέλλους με θεατρικά έργα.

Αρχικά, καταγράφονται τα έξι κατά χρονολογική σειρά έργα, ακολουθούν τα υπόλοιπα επτά, που δεν φέρουν χρονολογικές ενδείξεις και αναφέρεται ακόμη ένα, απ' το οποίο εντοπίστηκε μόνο ο τίτλος. Σε κάθε έργο, ο αριθμός στον τίτλο σε παρένθεση δηλώνει χρονολογία συγγραφής, δημοσίευσης ή παράστασης και το ερωτηματικό σημαίνει ότι η χρονολογία είναι προϊόν εκτίμησης. Η αγκύλη τίτλου σημαίνει ότι αυτός προτείνεται. Επίσης, σε όποια χειρόγραφα υπήρχαν σημειώματα ή άλλες ενδείξεις γίνεται η σχετική αναφορά. Στη συνέχεια δίνονται βασικά στοιχεία (παραστασιογραφία κ.λπ.), διατυπώνονται κάποιες πρώτες υποθέσεις χρονολόγησης σε κείμενα που απουσιάζουν οι σχετικές ενδείξεις και παρουσιάζεται ο μύθος κάθε έργου. Στο τέλος δημοσιεύεται το ανέκδοτο μονόπρακτο *Τά Χαποδάκια*.

6. Για τα σημεία του θεατρικού χώρου βλ. το μελέτημα του καθηγητή Πούγχερ Βάλτερ *Σημειολογία του θεάτρου*, Παρίδης, Αθήνα, 1985, σσ. 51-56. Επίσης, για τις έννοιες του χώρου βλ. Μαυρομούστακος, Πλάτων, «Σύγχρονο ελληνικό θέατρο. Σημειώσεις για μια ιστορική προσέγγιση», στο Πρόγραμμα του «Θεάτρου Εξαρχείων», της παράστασης του έργου του Γ. Διαλεγμένου *Μην ακούς τη βροχή*, Αθήνα, 1989.

7. Πρόκειται για το *Μπουρλί* και τη *Μαγδαληνή*, κείμενα γραμμένα με οδηγίες για λήψη κινηματογραφικών πλάνων.

1. Χειμέριο (1925)

Πλήρες έργο, πού σώζεται σε αυτόγραφο κείμενο γραμμένο με πένα (recto). Σαράντα τρία φύλλα, ελαφρώς καψαλισμένα στις πάνω άκρες, από μπλόκ αλληλογραφίας μεγάλου μεγέθους με σελιδαριθμηση του συγγραφέα και σποραδικές διορθώσεις. Το πρώτο φύλλο λείπει και στο τελευταίο (verso), που είναι μικρότερο, είναι γραμμένο ένα άτιτλο ποίημα. Ο τίτλος συνάγεται από το φάκελο, στον οποίο φυλάσσεται το κείμενο· στο πρώτο φύλλο (recto): «Χειμέριο»· η χρονολογία: «1925»· υπάρχει σβησμένη η λέξη «Αλεξάνδρεια». Το έργο διαρρέεται σε πέντε σκηνές: σσ. 2-13= [ΣΚΗΝΗ Α'], σσ. 13-26= [ΣΚΗΝΗ Β'], σσ. 26= [ΣΚΗΝΗ Γ'], σσ. 26-28= [ΣΚΗΝΗ Δ'], σσ. 28-43= [ΣΚΗΝΗ Ε'].

Το έργο γράφεται όταν ο Καραγάτσης ήταν φοιτητής της Νομικής. Δημοσιεύθηκε στα *Ανέκδοτα νεανικά κείμενα* του συγγραφέα και τώρα περιλαμβάνεται στη συλλογή των *Νεανικών διηγημάτων*⁸.

Ένας πετυχημένος συγγραφέας συζητά με τον υπηρέτη του για τις επιπόλαιες διαπάρες του σε ακριβά δώρα γυναικών. Ο υπηρέτης αποκαλύπτει ότι είναι δίδακτωρ φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Πετρούπολης και βρίσκεται στην Ελλάδα επειδή τον έδιωξαν οι Μπολσεβίκοι. Αμέσως ο Ιβάν Σέργιεβιτς Πετκομπρατενίν στα μάτια του κυρίου μεταμορφώνεται σε συνάδελφο, συζητούν για τη ρωσική ιστορία και στο τέλος φανερώνει ότι έχει μπει στην υπηρεσία του επειδή τον χρησιμοποιεί ως μοντέλο στο μυθιστόρημα που προτίθεται να γράψει. Στη συνέχεια, εμφανίζεται η φίλη του συγγραφέα που κουβεντιάζουν περί συμβολισμού, ρομαντισμού και νατουραλισμού. Η ατμόσφαιρα φορτίζεται ερωτικά. Εκείνη αντιστέκεται και στο τέλος του φανερώνει μια σχέση που είχε παλαιότερα με κάποιον Στέφανο Περάκη. Όταν ο νεαρός αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται για τον γέροντα πατέρα του, επίσης συγγραφέα, θυσιάζει την αγάπη του, αλλά ο πατέρας αρνείται μια τέτοια προσφορά και αναχωρεί για την Αίγυπτο.

2. Η αληθινή ιστορία του Λαερτίδη (1930-1931)

Πλήρες αδημοσίευτο έργο απ' το οποίο απουσιάζει το πρώτο φύλλο με τον τίτλο και τον κατάλογο προσώπων. Ο τίτλος συνάγεται από την αναφορά του εξωφύλλου του φακέλου στον οποίο φυλάσσεται. Πρόκειται για δακτυλόγραφο αντίγραφο (recto) με καριμπόν που φέρει πολλές, κυρίως ορθογραφικές, διορθώσεις του συγγραφέα με πενάκι. Στο τέλος του κειμένου υπάρχει δακτυλογραφημένη αναφορά του χρόνου συγγραφής: «1 Ιουλίου 1930. 17 Μαΐου 1931» και ακολουθεί ιδιόγραφη υπογραφή με πενάκι.

Το έργο δομείται σε εννέα σκηνές και απλώνεται σε εκατόν δεκαεννέα πυκνογραμμένα δακτυλογραφημένα φύλλα (recto) ως εξής: σ. 2=συνέχεια σκηνικών οδηγιών και αρχή ΣΚΗΝΗΣ Α' (που θα πρέπει να αναφερόταν στην πρώτη σελίδα)-σ. 18· σσ. 19-29=«ΣΚΗΝΗ Β' ΚΑΛΥΨΩ»· σσ. 29-47=«ΣΚΗΝΗ Γ' ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ»· σσ. 47-52=«ΣΚΗΝΗ Δ' ΛΑΕΡΤΗΣ»· σσ. 52-59=«ΣΚΗΝΗ Ε' ΝΑΥΣΙΚΑ»· σσ. 60-74=«ΣΚΗΝΗ ΣΤ' ΜΝΗΣΤΗΡΕΣ»· σσ.

8. Καραγάτσης, Μ., «Χειμέριο» στα *Ανέκδοτα νεανικά κείμενα*, Σειρά: Νεοελληνική λογοτεχνία [285], (Εισαγωγή Στ. Πασχάλης), Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1985, σσ. 159-195. Το βιβλίο αποσύρθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα και επανακυκλοφόρησε επανωξημένο με άλλα κείμενα και με τίτλο *Νεανικά διηγήματα*, Σειρά: Νεοελληνική λογοτεχνία [285], (Εισαγωγή-Φιλόλ. επιμέλεια Βαγγ. Αθανασόπουλος, Πρόλογος Στ. Πασχάλης), Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1993, σσ. 117-169.

74-89=«ΣΚΗΝΗ Ζ' ΕΡΩΣ»· σσ. 90-94=«ΣΚΗΝΗ Η' ΜΝΗΣΤΗΡΟΚΤΟΝΙΑ»· σσ. 95-119=«ΣΚΗΝΗ Θ' ΟΔΥΣΣΕΑΣ». Στα φύλλα 8 και 115 (verso) υπάρχουν δύο σκίτσα με μολύβι γενειοφόρων ανδρών.

Μέσα από συνεχείς εναλλαγές του χώρου παρακολουθούμε σημαντικές φάσεις της Οδυσσείας ως εξής:

Στο παλάτι της Ιθάκης η «τίμια» Πηνελόπη υφαίνει καρτερώντας τον Οδυσσέα με μοναδική συντροφιά τον έφηβο-μνηστήρα Μίλτιο. Αδυνατεί να διώξει τους μνηστήρες που την πολιορκούν γιατί είναι μόνη. Παράλληλα, ο πενηντάχρονος Οδυσσέας βρίσκεται στη σπηλιά της Καλυψώς. Η βασίλισσα του κάνει πρόταση γάμου αλλά εκείνος αρνείται διότι υπάρχει το τυπικό κώλυμα της Πηνελόπης. Στο ανάκτορο της Σπάρτης, η Ελένη παραπονιέται στο Μενέλαο για τον πόλεμο και εκείνος της φανερώνει ότι τα πάντα, ακόμη και η απαγωγή της, ήταν προσχεδιασμένα για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους. Εκεί βρίσκεται ο Τηλέμαχος, ο οποίος πλήττει ταξιδεύοντας με το Μέντορα από πόλη σε πόλη. Κατά τη συνάντηση της Ελένης με τον Τηλέμαχο μέσα σ' ένα ερωτικό κλίμα, θα παραδοθεί στην αγκαλιά του. Στην Ιθάκη, ο γέρον Λαέρτης σχεδόν ξεμωραμένος αγωνιά για την κυβέρνηση του τόπου και πιστεύει ότι ο γιος του ζει κάπου αλλού καλύτερα. Στο μεταξύ, ο Οδυσσέας συντροφεύει τη Ναυσικά αλλά είναι αποφασισμένος να επιστρέψει στην πατρίδα, ενώ εκείνη μάταια προσπαθεί να τον μεταπειστεί με λογικά επιχειρήματα. Ο Τηλέμαχος, όταν γυρνά στην Ιθάκη, πληροφορείται για την κατάσταση που επικρατεί και στήνει ένα κόλπο, ώστε να παντρευτεί η μητέρα του το μνηστήρα Πολέμονα. Όταν μαθαίνει ότι η Πηνελόπη έχει αποφασίσει να πάρει το νεαρό Μίλτιο την εκβιάζει, ζητώντας μερίδιο από την περιουσία της. Την έντονη σύγκρουση διακόπτει η αιφνιδιαστική άφιξη του Οδυσσέα. Εξολοθρεύει με τη βοήθεια της θεάς Αθηνάς τους μνηστήρες αλλά τώρα οι θεραπεινίδες νοιώθουν ανία, ο Μίλτιος νοιώθει ένοχος που ζει, αν και είναι ερωτευμένος με την Πηνελόπη. Στο τέλος, ο Οδυσσέας ανακοινώνει την απόφασή του να ξαναταξιδέψει στις χώρες της Ανατολής με το πλοίο ενός καπετάνιου, πού του έχει δώσει το όνομα Λουσιφέρο.

3. *Όνειρα μπροστά στο θάνατο (1944)*

Το αυτόγραφο κείμενο σώζεται στο Αρχείο Χειρογράφων (K61-67) του Μουσείου και Κέντρου Μελέτης του Ελληνικού Θεάτρου κι αποτελείται από ένδεκα φύλλα κόλλας αναφοράς γραμμένα με πενάκι (recto-verso) και σελιδαρίθμηση του συγγραφέα. Σώζεται και δακτυλογραφημένο αντίγραφο δώδεκα φύλλων (recto) που φυλάσσεται στη Βιβλιοθήκη του Θεατρικού Μουσείου. Στο πρώτο φύλλο του χειρογράφου, χωρίς αρίθμηση: «Μ. Καραγάτση. Όνειρα μπροστά στο θάνατο. Θεατρική σκηνή». Ακολουθεί κατάλογος προσώπων κι ο τόπος: «Ένα σαλονάκι στο παλάτι του Bamberg, στη Βαυαρία το 1868».

Δημοσιεύθηκε το 1944 στη *Νέα Εστία* με το χαρακτηρισμό «θεατρικό επεισόδιο»⁹ (στο χειρόγραφο χαρακτηρίζεται «θεατρική σκηνή»), με αλλαγές στις σκηνικές οδηγίες και στο κείμενο σε σχέση με το χειρόγραφο. Το έργο προκάλεσε έναν έντονο διάλογο μεταξύ του Γιάννη Βλαχογιάννη και του Μ. Καραγάτση για την ιστορική εγκυρότητα των

9. Καραγάτσης, Δ., «Όνειρα μπροστά στο θάνατο. Θεατρικό επεισόδιο» στη *Νέα Εστία*, τόμος ΛΕ', Αθήνα, 1944, σσ. 383-386.

γραφομένων, μέσα από τις στήλες του περιοδικού¹⁰. Τά *Όνειρα μπροστά στο θάνατο* ίσως σχετίζονται με την *Αιώνια Ελλάδα* (βλ. το έργο στη συνέχεια) λόγω του θέματος, της χρονολογίας δημοσίευσης, καθώς και της σημείωσης του συγγραφέα προς τους αναγνώστες ότι το επεισόδιο αυτό είναι τμήμα από ένα άπλο θεατρικό του έργου. Παρουσιάζεται σε μία ιδιωτική παράσταση στο σπίτι του Καραγάτη, στην οδό Σπάρτης 14 της Πλατείας Αμερικής, με τον Γιάννη Τσαρούχη στον πρωταγωνιστικό ρόλο της βασίλισσας Αμαλίας¹¹.

Ο Όθωνας και η Αμαλία σε γεροντική ηλικία, εξόριστοι στο παλάτι του Bamberg της Βαυαρίας, αναπολούν την Ελλάδα και το λαό της. Αυτό που αμαυρώνει τη μνήμη τους είναι η έλλειψη ενός απογόνου. Κυριαρχεί η αγωνία της Αμαλίας για την επικείμενη μετά θάνατον νεκροψία, σύμφωνα με την εθιμοτυπία της Αυλής των Βίτελσμπαχ, οπότε θ' αποκαλυφθεί και η παρθενία της. Μέσα σ' ένα ονειρικό παραλήρημα ζουν για λίγο τη γέννηση του διαδόχου. Όμως αυτή την ψευδαίσθηση διακόπτει η αναγγελία ότι η Ελλάδα απέκτησε διάδοχο, από το Γεώργιο και την Όλγα, τον Κωνσταντίνο.

4. *Αιώνια Ελλάδα* (1944)

Το έργο αποτελείται από μια σειρά έντιλων σκηνών με θέματα από σημαντικές φάσεις της ελληνικής ιστορίας από την αρχαιότητα έως τις αρχές του αιώνα μας. Είναι άγνωστο αν υπήρχαν και άλλες σκηνές. Η χρονολογία συγγραφής προέρχεται από την πίσω σελίδα του διφύλλου που περιέχει τον Κωνσταντίνο (βλ. 4.7.). Το κείμενο είναι αδημοσίευτο.

Η εικόνα που παρουσιάζουν τα χειρόγραφα είναι η εξής:

4.1. Έλληνες

Η σκηνή σώζεται σε τρία κείμενα. Το πρώτο, που αποτελείται από ένδεκα φύλλα κόλλας αναφοράς, είναι αυτόγραφο με μολύβι (recto), έχει σελιδαρίθμηση του συγγραφέα και υπάρχουν διορθώσεις με μολύβι και πενάκι. Στο πρώτο φύλλο του διφύλλου που φυλάσσεται το κείμενο και δεν φέρει αρίθμηση υπάρχει ο τίτλος: «Α' Έλληνες», χωρίς άλλη ένδειξη, ενώ το δεύτερο φύλλο είναι κενό. Το δεύτερο κείμενο είναι χειρόγραφο σε κόλλα αναφοράς και αποτελεί αντιγραφή του πρωτοτύπου. Περιλαμβάνει επτά φύλλα γραμμένα (recto) με πενάκι και σελιδαρίθμηση με μολύβι. Στο πρώτο φύλλο σημειώνεται στο πάνω μέρος: «Έλληνες». Το τρίτο κείμενο είναι αντίγραφο του προηγούμενου, βγαλμένο με καρμπόν και αποτελείται από έξι δακτυλογραφημένα φύλλα (recto) με σελιδαρίθμηση.

10. Βλαχογιάννης, Γ., «Το φιλολογικό ψέμα στο θέατρο. Η αυλή επί Όθωνα», στη *Νέα Εστία*, τόμος ΛΕ', Αθήνα, 1944, σσ. 566-570. Η απάντηση του Καραγάτη «Η Αμαλία και η ιστορία» και η ανταπάντηση του Βλαχογιάννη στη *Νέα Εστία*, τόμος ΛΣΤ', Αθήνα, 1944, σσ. 713-715. Αυτή η ιστορική περίοδος απασχολούσε έντονα το συγγραφέα. Βλ. ενδεικτικά την επιστολή: «Διδάγματα της Ιστορίας, Όθων και Αμαλία. (Το σφάλμα των καλοπροαίρετων συγγραφέων)», στην εφημ. *Η Ώρα*, 12/10/1956, όπου κάνει έναν απολογισμό της βασιλικής διακυβέρνησης και υπογραμμίζει την αχαριστία των Ελλήνων για την εξορία των βασιλέων.

11. Το ρόλο του Όθωνα έπαιξε ο Διαμαντόπουλος (αρχιτέκτονας στο Μοντρέαλ) και ο Παύλος Δήμου (του Καζινό ντε Παρί) έπαιξε την κυρία επί των τιμών. Η πληροφορία προέρχεται από τετράδιο σημειώσεων της Νίκης Καραγάτη, που φυλάσσεται στο Αρχείο της ζωγράφου. Το γεγονός αναφέρει ο Νίκος Τουτουτζάκης, *Καραγάτης*, ό.π., σ. 22, όπως επίσης και ο Κρισιτιάν Φίλιππου, ό.π., σ. 72.

4.2. Τρωικός πόλεμος Α'

Η Β' σκηνή σώζεται σε τρία κείμενα. Το πρωτότυπο είναι αυτόγραφο έξι φύλλων κόλλας αναφοράς (recto) με μολύβι, σελιδαρίθμηση και διορθώσεις με πενάκι και μολύβι. Το δεύτερο κείμενο είναι χειρόγραφο με πενάκι πέντε φύλλων κόλλας αναφοράς (recto), με σελιδαρίθμηση και αποτελεί αντίγραφο του πρωτοτύπου. Στο πρώτο φύλλο υπάρχει με μολύβι αυτόγραφο από το συγγραφέα ο τίτλος: «Τρωϊκός πόλεμος Α». Το τρίτο κείμενο αποτελεί αντιγραφή του προηγούμενου· είναι πρωτότυπο, δακτυλογραφημένο και σελιδαριθμημένο, τεσσάρων φύλλων (recto)· στο πρώτο φύλλο είναι σημειωμένος ο τίτλος και η χειρόγραφη σημείωση με μολύβι «ΟΧΙ». Σε όλη την έκταση του κειμένου υπάρχουν διαγραφές με μολύβι.

4.3. Τρωικός πόλεμος Β'

Πρόκειται για μια σκηνή που βρέθηκε μάλλον κατά λάθος στο φάκελλο με το έργο *Η αθηνή ιστορία του Λαερτίδη*. Η υπόθεση είναι συνέχεια της προηγούμενης σκηνής και γι' αυτόν το λόγο συμπεριλαμβάνεται σ' αυτήν την ενότητα. Αποτελείται από τέσσερα δακτυλογραφημένα φύλλα (recto) με σελιδαρίθμηση και διορθώσεις. Στο πρώτο φύλλο σημειώνεται: «Δ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗ. ΤΡΩΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ». Ακολουθεί μια στήλη με κατάλογο προσώπων γραμμένων με χρωματιστό μολύβι και δίπλα μια στήλη με την ένδειξη «ΗΘΟΠΟΙΟΙ», χωρίς ονόματα και με υπογραμμισμένη τη σημείωση: «ΟΧΙ».

4.4. [Ασπασία]

Αυτόγραφο δεκαεπτά φύλλων κόλλας αναφοράς (recto) με μολύβι, από τα οποία λείπει το δέκατο τέταρτο. Η σελιδαρίθμηση είναι του συγγραφέα και υπάρχουν πολλές διορθώσεις με πενάκι, μαύρο και κόκκινο μολύβι, κυρίως προς το τέλος. Στη δωδέκατη σελίδα (verso) η σημείωση με μολύβι: «Μυρτώ και Αλκινόη».

Σαν τίτλος προτείνεται η «Ασπασία», επειδή κυριαρχεί σαν πρόσωπο στη σκηνή.

4.5. Μέγας Αλέξανδρος

Σε δύο κείμενα σώζεται αυτή η σκηνή. Το πρώτο βρίσκεται σε εννέα φύλλα κόλλας αναφοράς, αυτόγραφα με μολύβι (recto), σελιδαρίθμηση και διορθώσεις του συγγραφέα. Στο πρώτο φύλλο, που δεν αριθμείται, σημειώνεται ο τίτλος με χρωματιστό μολύβι. Σε ένα ανεξάρτητο μικρότερο φύλλο στη μία σελίδα, χωρίς αρίθμηση, υπάρχει σε δύο στήλες το «Νανούρισμα» και το «Μοιρολόι» με τους ενδεικτικούς τίτλους γραμμένους με πενάκι. Το δεύτερο, το οποίο είναι δακτυλογραφημένο (recto) αντίγραφο του πρωτοτύπου, αποτελείται από πέντε σελιδαριθμένα φύλλα βγαλμένα με καριμπόν με τον τίτλο στην πρώτη σελίδα. Στο δίφυλλο που φυλάσσεται, στην πρώτη σελίδα υπάρχει η ένδειξη με χρωματιστό μολύβι: «Διάφορα από την Αιώνια Ελλάδα».

4.6. [Νικίας]

Το αυτόγραφο κείμενο αποτελείται από οκτώ φύλλα κόλλας αναφοράς (recto) με μολύβι, σελιδαριθμημένα από το συγγραφέα, με αρκετές διορθώσεις με πενάκι και μολύβι. Ως τίτλος προτείνεται ο «Νικίας», αφού στη σκηνή εκπροσωπεί τους Έλληνες.

4.7. Κωνσταντίνος

Εννέα φύλλα κόλλας αναφοράς, αυτόγραφα (recto), γραμμένα με μολύβι και αρκετές

διορθώσεις με σελιδαρίθμηση του συγγραφέα. Στο πρώτο φύλλο του διφύλλου, που φυλάσσεται η σκηνή, χωρίς αρίθμηση: «Κωνσταντίνος» και κάποιες άσχετες αριθμητικές πράξεις· στο δεύτερο φύλλο (verso), που είναι κομμένο στο πάνω μέρος, υπάρχει ένα εκτεταμένο κείμενο στο οποίο ο Καραγάτσης σημειώνει τους λόγους συγγραφής του έργου:

«Η παραπάνω Εικόνα είναι παρμένη από το θεατρικό μου έργο 'Αιώνια Ελλάδα', όπου προσπάθησα να πιάσω και ν' αποδώσω μια κάποια γενική γραμμή της ιστορίας του Ελληνικού Λαού. Ξεκινώντας από αυτή την αρχή, αντίκρισα τους ήρωές μου πιότερο σαν 'σύμβολα βουλευόμενα' παρά σαν πρόσωπα ζωντανά. Κ' έτσι ακριβώς πρέπει να τους αντικρίσει κι ο αναγνώστης. Κ' ύστερα, η ιστορική υφή του έργου, δίνει την ελευθερία στον συγγραφέα να προσαρμόσει την 'ελληνική' ιδεολογία του αναδρομικά μέσα στην αλληλουχία των ελληνικών αιώνων, και να κρατήσει απόλυτα την ιστορική του αντικειμενικότητα. Θα ήταν ίσως στενόκαρδο αν μεταφύτευα αυθαίρετα τις πολιτειακές πεποιθήσεις της Ελλάδας του 1944 στο Βυζάντιο του 1448.

Οι παραπάνω εξηγήσεις είναι περιττές για τους φωτισμένους αναγνώστες. Υπάρχουν όμως κ' οι άλλοι που ίσως ν' απόδιναν στα λόγια που βάζω στο στόμα του Πλήθωνα μια χρονολογική προέκταση που δεν έχουν. Οι δημοκρατικές, αντιβασιλικές κι αντιδυναστικές πεποιθήσεις μου είναι αρκετά γνωστές, ώστε κάθε παρερμηνεία της παραπάνω Εικόνας θα ήταν απλώς κακόβουλη».

4.8. Επανάσταση

Διασώζεται σε δύο κείμενα. Τό πρώτο αποτελείται από δεκατρία αυτόγραφα φύλλα κόλλας αναφοράς (recto) με μολύβι, σελιδαρίθμηση του συγγραφέα και πολλές διορθώσεις. Στο πρώτο φύλλο του διφύλλου, που φυλάσσεται το κείμενο, που δεν αριθμείται, ο τίτλος και στο δεύτερο φύλλο (verso) υπάρχει με μολύβι το σχέδιο μιας ναυμαχίας. Το δεύτερο κείμενο αποτελεί αντίγραφο του πρώτου· είναι πρωτότυπο, δακτυλογραφημένο έξι φύλλων (recto), με σελιδαρίθμηση, κάποιες μικρές αλλαγές και μερικές αυτόγραφε διορθώσεις.

4.9. Καποδίστριας

Δεκαπέντε αυτόγραφα φύλλα κόλλας αναφοράς (recto) με μολύβι, σελιδαρίθμηση του συγγραφέα και πολλές διορθώσεις με μολύβι. Στο πρώτο φύλλο, χωρίς αριθμό σελίδας ο τίτλος: «Καποδίστριας». Μετά τη σ. 9 η αρίθμηση συνεχίζεται λάθος με τον αριθμό 11-15 αντί 10-14.

4.10. [Ο Βουλευτής Νικολάκης]

α) Αποσπασμα της τελευταίας «Σκηής» της *Αιώνιας Ελλάδας*. Πρόκειται για την πρώτη, αναλυτικότερη μορφή του κειμένου, για το οποίο προτείνεται ο τίτλος «Ο Βουλευτής Νικολάκης» από τον ήρωα που δεσπόζει στην μεγαλύτερη έκταση. Το αυτόγραφο κείμενο σε κόλλα αναφοράς είναι γραμμένο με μολύβι (recto) και διαιρείται σε τέσσερα μέρη· φέρει διορθώσεις και την ένδειξη «ξάφρισμα» σε μερικά σημεία· λείπουν τα τελευταία φύλλα. Η σελιδαρίθμηση είναι του συγγραφέα και έχει ως εξής: σσ. [1]-7=«Α'», σσ. 8-10=«Β'», σσ. 11-21=«Γ'», (λείπουν οι σελίδες 17, 18, 20), σσ. 22-26=«Δ'».

β) Είναι η πλήρης τελική μορφή του (α) απ' όπου έχουν αφαιρεθεί πρόσωπα και τμήματα διαλόγων. Πρόκειται για δεκαοκτώ αυτόγραφα φύλλα κόλλας αναφοράς (recto),

γραμμένα με μολύβι και λίγες διορθώσεις. Σελιδαριθμούνται δώδεκα φύλλα εκτός του πρώτου και τα υπόλοιπα έξι συνάπτονται με διακριτικές ενδείξεις στις σελίδες: «0»=Εί-
ναι η αρχή και συνεχίζει η σ. [1], «Α-Β»=σ. 9, «Γ»=σ. 10, «Δ-Ε»=σ. 12 (τα φύλλα Α',
Β', Γ', Δ' σε μικρότερο μέγεθος).

Στην πρώτη σκηνή: Μια ομάδα Κρητών και Αιγυπτίων έρχονται για κυνήγι στη χώρα των Πελασγών που βρίσκεται δυτικά της Κρήτης. Στην ακτή συναντούν ταλαιπωρημένους τους Έλληνες, οι οποίοι εξιστορούν τις περιπέτειες της περιπλάνησής τους· στο τέλος αποφασίζουν να εγκατασταθούν στον τόπο αυτό που θα τον ονομάσουν Ελλάδα.

Στη δεύτερη σκηνή: Σ' ένα ακρογιάλι, προτού σαλπάρουν για το ταξίδι στην Τροία, ο Πάρις και η Ελένη, ο Οδυσσέας και ο Μέντωρ παρακολουθούν κρυφά τη σκηνή της επιβί-
βασης αλλά δεν επεμβαίνουν γιατί ο Οδυσσέας δεν θέλει να ματαιωθεί ο τρωικός πόλε-
μος.

Στην τρίτη σκηνή: Προτού αναχωρήσουν για την Τροία, οι Έλληνες βασιλιάδες καν-
γαδίζουν για τις αιτίες αυτής της εκστρατείας. Για το Μενέλαο η εκστρατεία πραγματο-
ποιείται για την Ελένη, για τον Αχίλλέα είναι μια ευκαιρία να δοξασθούν οι Έλληνες, ο
Αγαμέμνων σκοπεύει να εφαρμόσει την αποικιακή του πολιτική, ενώ για τον Οδυσσέα
αυτός ο πόλεμος είναι ουσιαστικά ένα κάλεσμα για περιπέτειες, η δε πραγματική αιτία
φωλιάζει στο θεϊκό θέλημα.

Στην τέταρτη σκηνή: Ο Περικλής οργανώνει ένα συμπόσιο με καλεσμένους πολιτι-
κούς, στρατηγούς, φιλόσοφους, ποιητές και καλλιτέχνες. Η πεινασμένη Ξανθήπη παρα-
πονιέται για το Σωκράτη και παρακαλάει να του δοθεί μια θέση στο Δημόσιο. Εμφανίζε-
ται ο Αριστοφάνης, ο οποίος προτιμά τη συντροφιά των γυναικών για να πληροφορείται
τα σχετικά με τους εραστές τους και σχολιάζει με τις εταίρες τη συμβολή τους στο δημι-
ουργικό έργο των σπουδαίων ανδρών. Στο τέλος, εμφανίζεται ο Διογένης, ο οποίος ενα-
γωνiώς αναζητά έναν άνθρωπο.

Στην πέμπτη σκηνή: Γύρω από τον ετοιμοθάνατο Αλέξανδρο, που αναπολεί το παρελ-
θόν, στέκονται η Ολυμπιάδα, η Ρωξάνη και οι στρατηγοί, στους οποίους αφήνει το έργο
του κληρονομιά. Λίγο πριν ξεψυχήσει η μητέρα του τον νανουρίζει και όταν κλείνει τα
μάτια του τον μοιρολογεί.

Στην έκτη σκηνή: Ο Νικίας με τον αμόρφωτο Ρωμαίο ανθύπατο της Αχαΐας Μάρκο
Βαλέριο Πράσκα συγκρίνουν σ' έναν αγώνα λόγων τους πολιτισμούς των Ελλήνων και
των Ρωμαίων.

Στην έβδομη σκηνή: Στο Μυστρά, στον τάφο της Θεοδώρας, πριν φύγει για την Κων-
σταντινούπολη, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος με το Γεώργιο Γεμιστό Πλήθωνα εκτιμούν
την πολιτική κατάσταση. Ο Πλήθων προτρέπει τον Κωνσταντίνο να πεθάνει σαν βασιλιάς
των Ελλήνων κι όχι των Ρωμαίων, ώστε να παραμείνει στη συλλογική μνήμη ως σύμβολο.

Στην όγδοη σκηνή: Οι κολλήγοι μιας τουρκοκρατούμενης περιοχής ανακοινώνουν
στον τοπικά Ρεούφ-Μπέη, με τον οποίο ζούσαν ειρηνικά, την επανάσταση των Ελλή-
νων. Αναχωρούν οι δύο πλευρές για τον πόλεμο και αφού τελειώσει υπόσχονται ότι θα
ανταμώσουν πάλι σαν φίλοι.

Στην ένατη σκηνή: Στο Κυβερνείο του Ναυπλίου, ξημέρωμα Κυριακής, έρχεται ο Κο-
λοκοτρώνης και μοιράζεται με τον Καποδίστρια τις ανησυχίες του για το μέλλον του νεο-
σύστατου κράτους, καθώς και την αναγκαιότητα της Βασιλείας ως ιδέας. Ο Καποδί-
στριας πηγαίνει στο Ναό του Αγίου Σπυρίδωνα, να λειτουργηθεί και σε λίγο ο Κοκκώνης
ανακοινώνει τη δολοφονία του Κυβερνήτη.

Στη δέκατη σκηνή: Σ' ένα καφενείο, στις αρχές του αιώνα, ένας δικηγόρος κι ένας ανθυπολοχαγός παρακολουθούν τους καυγάδες για την πολιτική κατάσταση, το κρητικό ζήτημα και το γλωσσικό πρόβλημα μεταξύ ενός βουλευτή του Δηλιγιάννη, ενός δημοσίου υπαλλήλου διορισμένου από τον βουλευτή και πέντε φοιτητών. Στη διαμάχη παρεμβαίνει ο Σουρής και στο τέλος οι δύο θεατές των δρωμένων, αηδιασμένοι από τη συζήτηση, συμφωνούν ότι πρέπει να βρεθεί ένας άνθρωπος, ο οποίος θα σώσει την Ελλάδα. Συστήνεται μεταξύ τους: ο δικηγόρος είναι ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο ανθυπολοχαγός είναι ο Ιωάννης Μεταξάς.

5. Μπαρ Ελντοράντο (1946)

Πλήρες έργο που αποτελείται από σαράντα τρία δακτυλογραφημένα φύλλα (recto), με σελιδαρίθμηση και πολλές διορθώσεις γραφομηχανής. Στη βιβλιοθήκη του Θεατρικού Μουσείου φυλάσσεται ένα πολυγραφημένο αντίγραφο και μια φωτοτυπία του στο Αρχείο Καραγάτση.

Η διάρθρωση του έργου είναι: Στην πρώτη σελίδα, που δεν φέρει αρίθμηση: «ΜΠΑΡ ΕΛΝΤΟΡΑΝΤΟ. Δ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ» (στο κείμενο του Θεατρικού Μουσείου υπάρχει πάνω από το «Δ.» του ονόματος η χειρόγραφη ένδειξη «Μ.») κι ακολουθεί κατάλογος προσώπων: σσ. 1-13=«ΠΡΑΞΗΣ ΠΡΩΤΗ», σσ. 13-32=[ΠΡΑΞΗ ΔΕΥΤΕΡΗ] — η ένδειξη σβησμένη, σσ. 33-42=«ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ», που πρόκειται για λάθος αφού εννοείται η ΠΡΑΞΗ ΤΡΙΤΗ. Στην πρώτη πράξη μόνο, υπάρχει και μια διαίρεση σε σκηνές, η οποία δεν τηρείται με συνέπεια σε όλο το έργο: σσ. 1-2=«ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ», σσ. 2-4=[ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ], με σβησμένη την ένδειξη, ενώ η τρίτη στη σ. 5 είναι φθαρμένη. Σχετικά με τη δομή του έργου στο πρόγραμμα της παράστασης σημειώνεται ο χαρακτηρισμός: «ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΝΟΥΒΕΛΛΑ ΣΕ ΤΡΙΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ».

Το Μπαρ Ελντοράντο είναι το πρώτο έργο του Καραγάτση που παρουσιάζεται στη σκηνή και συγκεκριμένα στο θέατρο 'Αλίκης (3/4-5/5/1946). Σκηνοθέτης της παράστασης ήταν ο Ρενάτο Μόρντος και τα σκηνικά-κοστούμια ήταν του Γιώργου Ανεμογιάννη¹². Το κείμενο παραμένει αδημοσίευτο.

Στο μπαρ Ελντοράντο ενός απόμερου λιμανιού της Λατινικής Αμερικής οδηγεί τον Πιέρ Ντενύ η τετράχρονη έρευνα για τη χαμένη γυναίκα του. Την ημέρα που φθάνει εκεί γίνεται η κηδεία της Χουλίτας, όμως παράλληλα η ζωή του μαγαζιού συνεχίζεται μέσα σε μια ατμόσφαιρα ζέσης και νευρικότητας. Όλοι γνωρίζουν ότι ο δολοφόνος είναι ο Καρλίτο αλλά ο Νομικάρχης δεν τον συλλαμβάνει, αφού κι ο ίδιος είναι ανακατεμένος σε βρωμοδουλειές. Στο χώρο αυτό, όπου συνάζουν κάθε λογής τυχοδιώκτες, ο Πιέρ γνωρίζει την Καρμέλια που τραγουδάει στο μπαρ και της διηγείται πώς έφθασε η γυναίκα του στην Αργεντινή μετά τη μετάθεση του Προξένου, στον οποίο δούλενε ως καμαριέρα. Η Καρμέλια καταλαβαίνει ότι πρόκειται για τη νεκρή Χουλίτα και με τη βοήθεια του έμπιστου Περου —ο οποίος προσφέρει τις υπηρεσίες του στη Μάνουελ, την ιδιοκτήτρια του μπαρ με τα λαθραία ποτά και ναρκωτικά, ενώ τις Κυριακές αγωνίζεται για να σώσει την

12. Σύμφωνα με το πρόγραμμα της παράστασης που φυλάσσεται στο Αρχείο Προγραμμάτων του Μουσείου και Κέντρου Μελέτης του Ελληνικού Θεάτρου, η διανομή στο έργο είναι η εξής: Νέλλη: Ντ. Βολωνάκη, Μόνα: Α. Κολινάτη, Στέλλα: Μπ. Μωραϊτοπούλου, Ρόζα: Κυβέλη Μυράτ, Κυρα-Μάνουελ: Α. Ρούσσου, Καρμέλια: Νανά Σιαδά, Ογκιοκοτόα: Μ. Παπαδάκης, Περου: Κώστας Μουσούρης, Πιέρ Ντενύ: Σπ. Μουσούρης.

ψυχή του — επιστρατεύει τους πάντες για να μη μάθει τίποτα ο Πιέρ, επειδή βλέπει στο πρόσωπο του ξένου την ελπίδα της απόδρασης από τη φυλακή του μπάρ, αλλά παράλληλα νοιώθει να τον αγαπάει. Τελικά, ο πάτερ Κυπριανός αποκαλύπτει το θάνατο της Χουλίας και οδηγεί τον Πιέρ στο νεκροταφείο. Στη συνέχεια, ο Πιέρ κανονίζει να ταξιδέψει με το πλοίο ενός λαθρέμπορου καπετάνιου. Πριν την αναχώρηση, η Καρμέλια απογοητευμένη του εξιστορεί όλο το βίο της γυναίκας του μέχρι το θάνατό της, ενώ ο Πιέρ την παρακολουθεί απαθής. Προσπαθεί να τον εμποδίσει να αναχωρήσει αλλά εκείνος είναι αποφασισμένος αφού η αποστολή του ολοκληρώθηκε.

6. *Κάρμεν η χιτάνα* (1948)

Ανέκδοτο έργο, διασκευή του γνωστού διηγήματος του Μερμέ. Ήταν το δεύτερο και τελευταίο θεατρικό κείμενο που είδε ο Καραγάτσης να σαρκώνεται σκηνικά στο Θέατρο Κοτοπούλη (πρώτη παράσταση 14/11/1948), σε σκηνοθεσία Τάκη Μουζενίδη και σκηνικά-κοστούμια Γ. Ανεμογιάννη. Πρόκειται μάλλον για ένα πολυπρόσωπο θέαμα με είκοσι εικόνες και πάνω από πενήντα ρόλους¹³. Τό κείμενο του έργου δεν στάθηκε δυνατόν να εντοπισθεί.

7. *Οργή* (1940;)

Πλήρες έργο που σώζεται σε ένα αυτόγραφο κείμενο (recto) με πενήνι. Είκοσι οκτώ φύλλα κόλλας αναφοράς με σελιδαρίθμηση από τον συγγραφέα και λίγες διορθώσεις. Στην πρώτη σελίδα, η οποία δεν αριθμείται: «Μ. Καραγάτσης. Οργή». Ακολουθούν τα τρία πρόσωπα και ο προσδιορισμός: «Στη σημερινή Αθήνα. Σαλόνι στο σπίτι του Ναυάρχου».

Το έργο είναι ένα αδημοσίευτο μονόπρακτο και έχει άμεση σχέση με το ομώνυμο διήγημα, του οποίου μάλλον αποτελεί διασκευή. Η συγγραφή του θα πρέπει να τοποθετηθεί γύρω στα 1940, αφού το διήγημα δημοσιεύθηκε εκείνη τη χρονιά¹⁴. Ένα άλλο στοιχείο,

Μουσούρης, Καπατάς: Μ. Πετρίδης, Μποναντέλ: Μ. Νικολόπουλος, Ο Αστυνόμος: Π. Χριστοφορίδης, Ο Μπάριαν: Τ. Πολιτόπουλος, Ο Πάτερ-Κυπριανός: Στ. Βόκοβιτς, Ο Καπετάνιος: Δ. Κουντούρης.

Βλ. και τις κριτικές της παράστασης: Πλωρίτης, Μάριος, «Μπαρ Ελδοράδο. Στο θέατρο Αλίκης» στο περιοδ. *Σήμερα*, Αθήνα, 27/4/1946, Θρύλος Άλκης, «Τρία ελληνικά έργα-Θέατρο Αλίκης (Θίασος Μουσούρη): Μ. Καραγάτσης, 'Μπαρ Ελδοράδο', θεατρική νουβέλα σε τρεις πράξεις...» στο: *Το Ελληνικό Θέατρο*, τόμος Δ' (1945-1948), Αθήνα, 1978, Ακαδημία Αθηνών — Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, σσ. 186-189, Ανγέλης Μάρκος, «Θίασος Μουσούρη, Μ. Καραγάτσης: Μπαρ Ελδοράδο», στην εφημ. *Ριζοσπάστης*, 5/5/1946.

13. Οι πληροφορίες προέρχονται από το πρόγραμμα της παράστασης, που φυλάσσεται στο Θεατρικό Αρχείο Καραγάτσης και από τα έγγραφα της διανομής του έργου του θεάτρου Κοτοπούλη, τα οποία μου παρέχώρησε από το Αρχείο του ο σκηνογράφος της παράστασης Γ. Ανεμογιάννης, τον οποίο ευχαριστώ. Μεταξύ των ηθοποιών που συμμετείχαν στην παράσταση ήταν: Ειρήνη Παπά (Ευγενία), Γιώργος Γληνός (Μερμέ), Άννα Κυριακού (Καστελλόνε), Βίλμα Κύρου (Περίτα), Λάμπρος Κοντοαντάρας (Χοσέ), Νανά Σιαδά (Κάρμεν), Ντίνος Ηλιόπουλος (Άλκας Πάσπα), Μίμης Φωτόπουλος (Γκαρθία ο Γκαβός).

Σχετικές κριτικές για την παράσταση: Πλωρίτης, Μάριος, «Κάρμεν, των Μερμέ, Καραγάτσης, Ανεμογιάννη, στο Θέατρο Κοτοπούλη», στην εφημ. *Ελευθερία*, 16/11/1948. Τερζάκης, Άγγελος «Κάρμεν η χιτάνα, Θέατρο Κοτοπούλη», στην εφημ. *Βήμα*, 16/11/1948. Θρύλος Άλκης, «Μια σύγχρονη κωμωδία, μια κλασική ή ένα θέαμα, ... Θέατρο-Θίασος Κοτοπούλη: Π. Μερμέ-Καραγάτσης, «Κάρμεν η Χιτάνα», έργο σε δύο πράξεις και είκοσι εικόνες, στο: *Το Ελληνικό Θέατρο*, τόμος Ε' (1949-1951), Αθήνα, 1979, Ακαδημία Αθηνών — Ίδρυμα Κώστα και

πού συνηγορεί σ' αυτή τη χρονολόγηση είναι ότι τον ίδιο χρόνο ο Καραγάτσης αναγγέλει σε συνέντευξη, μεταξύ άλλων, «ένα θεατρικό έργο»¹⁵.

Η δράση του έργου τοποθετείται στην κρίσιμη στιγμή που ένας απόστρατος ναύαρχος απομονωμένος από τον κόσμο, με μοναδική συντροφιά έναν ναύκληρο, μαθαίνει από το ραδιόφωνο ότι ο γιός της πρώην ερωμένης του Λίνας έχει αυτοκτονήσει, όταν προσάραξε το πλοίο που κυβερνούσε. Την ίδια μέρα, έρχεται η Λίνα να τον ζητήσει χάρη για το γιό της, που θα δικαστεί στο Ναυτοδικείο, αγνοώντας όμως το θάνατό του. Ανακαλούν το παρελθόν σε μια ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα και στη συνέχεια ο ναύαρχος αφού αρνηθεί επίμονα να εξαπατήσει το δικαστήριο, λυγίζει την οργή του και αποφασίζει να βοηθήσει, αφού εξασφαλίσει την αγάπη της Λίνας. Εκείνη αποφασίζει να μείνει για πάντα κοντά του και του αποκαλύπτει ότι το παιδί ήταν δικό του. Στο άκουσμα της είδησης ο ναύαρχος πεθαίνει, ενώ εκείνη χωρίς να έχει αντιληφθεί το θάνατο, ζητάει στο τηλέφωνο του ναυσταθμού να μιλήσει στο παιδί τους και να του αναγγείλει τα ευχάριστα νέα.

8. Βασιλική (1950;)

Το αυτόγραφο κείμενο σώζεται στο Αρχείο Χειρογράφων (K61-67) του Μουσείου και Κέντρου Μελέτης του Ελληνικού Θεάτρου κι αποτελείται από δεκαπέντε φύλλα κόλλας αναφοράς γραμμένα με πενάκι (recto-verso), με λίγες διορθώσεις και σελιδαρίθμηση του συγγραφέα. Σώζεται και δακτυλογραφημένο αντίγραφο, βγαλμένο με καριμπόν είκοσι φύλλων (recto) που φυλάσσεται στη Βιβλιοθήκη του Θεατρικού Μουσείου. Στο πρώτο φύλλο του χειρογράφου, χωρίς αρίθμηση: «Μ. Καραγάτση. Βασιλική. Θεατρική σκηνή» κι ακολουθεί ο κατάλογος των προσώπων, ο τόπος και ο χρόνος «Σ' ένα καφενέ του Έπαχτου, γύρω στο 1850».

Το έργο έχει βασισθεί στο γνωστό διήγημα που περιλαμβάνεται στη συλλογή *Το νερό της βροχής*, που κυκλοφόρησε το 1950¹⁶. Σχετικά με τη χρονολόγηση βλ. το επόμενο έργο.

Στον Έπαχτο, στα 1850, μέσα σ' ένα καφενείο, έρχονται λόγω της ανεμοθύελλας ένας καπετάνιος με το λουστρόμο του και τον Κίτσο Γκιώνη, τον περίφημο αγωνιστή και τώρα γερουσιαστή του Όθωνα, που έχει ναυλώσει το πλοίο για να πάει στην Κόρινθο. Εκεί έρχεται μια μεθυσμένη γριά, η Βασίλω που ζητάει ρακί. Μόλις την αντικρίζει ο Γκιώνης σα-στιρίζει, ενώ οι άλλοι την περιγελούν και αυτός με αυστηρότητα επιτιμά όλη την παρέα. Ο καφετζής προσκαλεί τους ξένους να καταλύσουν στο σπίτι του αλλά ο Γκιώνης προτιμά να μείνει στο καφενείο. Σε λίγο, εμφανίζεται πάλι η γριά και ξαναζητά ρακί. Ο Γκιώνης την παρατηρεί για το μεθύσι της και τη διώχνει, αλλά εκείνη δικαιολογείται: πίνει για τα ντέρτια και τα φαρμάκια της. Εκείνος τη λυπάται και η γριά για αμοιβή του δίνει ένα χρυσό κουμπί. Στην απορία του γι' αυτό, η γριά του θυμίζει πώς τον έσωσε από την κρεμάλα του Αλή-πασά. Ο αγωνιστής ανακαλεί τον έρωτά του, την απόφαση να την πάρει

Ελένης Ουράνη, σσ. 13-17. Μητροπούλου, Αγλαΐα, «Θέατρο Κοτοπούλη: Πρ. Μερμέ, Κάμεν. Διασκευή Μ. Καραγάτση», στην *Ελληνική Δημοκρατία*, τ. 2, 1948, σσ. 498-499.

14. Καραγάτσης, Μ., «Οργή», στη *Νέα Εστία*, τόμος ΚΗ', 1940, σσ. 811-816, 868-873.

15. «Συνεντεύξεις με τους Μυριβήλη-Βενέζη-Καραγάτση» στο περιοδ. *Νεοελληνικά Γράμματα*, Αθήνα, 3/2/1940, σσ. 3-4.

16. Καραγάτσης, Μ., «Βασιλική» στη συλλογή *Το νερό της βροχής*, Αετός, 1950, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1992, σσ. 114-123.

από το χαρέμι και την άρνησή της και η Βασιλική στη συνέχεια αποκαλύπτει ότι έσωσε πολλούς Έλληνες από το θάνατο. Στο τέλος, συγκινημένος της φιλά το μπράτσο, αφού σταυροκοπηθεί, ενώ πριν εμφανισθεί η γριά και στη διάρκεια όλης της συνάντησης ακούγεται απ' έξω το τραγούδι «Ντελμπεντέρισσα Βασίλω, στρώσ' το μπράτσο σου να γύρω».

9. Χταποδάκια (1950;)

α) Τό αυτόγραφο κείμενο σώζεται στο Αρχείο Χειρογράφων (Κ61-67) του Μουσείου και Κέντρου Μελέτης του Ελληνικού Θεάτρου κι αποτελείται από δεκαπέντε φύλλα κόλλας αναφοράς γραμμένα με πενάκι (recto-verso) και σελιδαρίθμηση του συγγραφέα. Σώζεται και δακτυλογραφημένο αντίγραφο βγαλμένο με καρμπόν δεκαεννέα φύλλων (recto), που φυλάσσεται στη Βιβλιοθήκη του Θεατρικού Μουσείου. Στο πρώτο φύλλο του χειρογράφου, χωρίς αρίθμηση: «Μ. Καραγάτση. Τα Χταποδάκια. Θεατρική σκηνή». Στη συνέχεια, σημειώνονται τα πρόσωπα κι ακολουθεί ο τόπος και ο χρόνος: «Ταβερνείο παρλιακό, κάπου κατά την Καστέλα, στους σημερινούς καιρούς».

β) Στο παραπάνω Αρχείο φυλάσσεται χειρόγραφο τεσσάρων φύλλων κόλλας αναφοράς γραμμένο με πενάκι (recto-verso) και σελιδαρίθμηση του συγγραφέα [1]-8, στο οποίο υπάρχει η τελευταία σκηνή από τα Χταποδάκια σε μορφή περισσότερο ανεπτυγμένη.

Το έργο αυτό είναι επίσης διασκευή του ομώνυμου διηγήματος¹⁷ που υπάρχει στη συλλογή *Το νερό της βροχής*. Αυτά τα δύο δημοσιεύματα μονόπρακτα, σύμφωνα με την μαρτυρία της κόρης του συγγραφέα, Μαρίνας Καραγάτση, ήταν καρπός της επιθυμίας του Καρόλου Κουν να τα ανεβάσει στο «Θέατρο Τέχνης». Για άγνωστους όμως λόγους δεν παρουσιάστηκαν. Η χρονολόγησή τους πρέπει να προσδιορισθεί στην περίοδο μετά την πρώτη έκδοση των διηγημάτων.

Σε μια ταβέρνα της Καστέλλας, γύρω στη δεκαετία του '50, δύο λαϊκοί μαντράχαλοι ξυλοκοπούν το μεθυσμένο πενηνταπεντάχρονο Παναγιωτάκη. Ο ταβερνιάρης, προσπαθώντας να σταματήσει τη φασαρία, τους απειλεί ότι θα καλέσει την αστυνομία. Τελικά, την τάξη την επιβάλλει ένας πλωτάρχης, που βρίσκεται εκεί και οι δύο άντρες πληρώνουν και φεύγουν. Ο ταβερνιάρης περιποιείται τα τραύματα του Παναγιωτάκη και τον διώχνει αλλά εκείνος δεν αποχωρεί· πίνει, ανακαλεί τη ζωή του και παραπονείται ότι ενώ είναι κοινωνικός όλοι τον αποδιώχνουν. Στη συνέχεια εξιστορεί το πρώτο ξύλο που έφαγε την ίδια μέρα, όταν υποστήριξε ότι υπάρχει εκμετάλλευση του εργαζόμενου και οι άλλοι τον κατηγορήσαν για κουνκούε. Έπειτα, ζητάει από τον ταβερνιάρη να ψήσει δυό χταποδάκια που είχε φυλαγμένα, να τα φάνε και να πούνε όλοι μαζί παρέα. Ο ταβερνιάρης τον ξαναδιώχνει και τον στέλνει να του τα ψήσει η Ευταλία, η γυναίκα του. Τελικά φεύγει και αφήνει τα χταποδάκια να πέσουν στο πάτωμα. Λίγο αργότερα, εμφανίζονται λαχναρισμένοι οι δύο μαντράχαλοι και ανακοινώνουν το θάνατο του Παναγιωτάκη από ένα φορηγό.

10. Ο Μέγας Κριτής (1951-1959;)

Πλήρες έργο. Διασώζονται τρία όμοια πλήρη δακτυλογραφημένα αντίγραφα (recto)

17. Καραγάτσης, Μ., «Τα χταποδάκια» στη συλλογή *Το νερό της βροχής*, ό.π., σσ. 124-133.

βγαλμένα με καμμπόν, χωρίς διορθώσεις, με είκοσι τέσσερα φύλλα το κάθε ένα και σελιδαρίθμηση εκτός του πρώτου φύλλου, όπου σημειώνεται: «Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗ. Ο ΜΕΓΑΣ ΚΡΙΤΗΣ. Θεατρική σκηνή». Στη συνέχεια, σημειώνονται τα πρόσωπα και η ένδειξη: «Στον ουρανό, το 460 μ.Χ».

Πρόκειται για ένα ανέκδοτο έργο, του οποίου η υπόθεση με τον τίτλο «Η ιστορία ενός μήλου», εντοπίζεται στο μυθιστόρημα *Σέργιος και Βάκχος*, που εκδόθηκε το 1959¹⁸. Στη σύντομη μορφή του *Σέργιον και Βάκχον* που δημοσιεύθηκε μετά το θάνατο του συγγραφέα απουσιάζει η σχετική ιστορία. Έως πρόσφατα είχε υποστηριχθεί ότι η μικρή μορφή του πεζογραφήματος έπεται της μεγάλης, όμως στην πραγματικότητα έχει συμβεί το αντίθετο. Κατά τη διάρκεια έρευνας στο Αρχείο του συγγραφέα βρέθηκε το λανθάνον αυτόγραφο κείμενο της *Θαυμαστής ιστορίας των Αγίων Σεργίου και Βάκχον* – 146 φύλλα κόλλας αναφοράς (και ένα προσθήκη του φύλλου 69) γραμμένα με πενάκι (recto) – όπου υπάρχει η χρονολογία συγγραφής: «Άντρος-Αθήνα. Ιούλιος-Αύγουστος, 1951»¹⁹. Αυτή η πληροφορία, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το μυθιστόρημα γράφεται στα 1958-1959, μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι ο *Μέγας Κριτής* γράφτηκε, σε μια περίοδο πού ο συγγραφέας συγκέντρωνε το ιστορικό υλικό για την εκτεταμένη μορφή του *Σέργιον και Βάκχον*. Επειδή το δίτομο έργο είναι το τελευταίο που δημοσιεύεται πριν από το θάνατο του Καραγάτση, φαίνεται απίθανο να έχει διασκευαστεί από το μυθιστόρημα. Ίσως αρχικά να είχε γραφεί για το θέατρο στο ραδιόφωνο, αλλά δεν σώζεται κάποιο αντίστοιχο κείμενο προσαρμοσμένο στις συμβάσεις του ραδιοφωνικού θεάτρου. Με βάση τις σαφείς και αναλυτικές σκηνικές οδηγίες που υπάρχουν, το έργο είναι γραμμένο για θεατή κι όχι για ακροατή.

Στην πύλη του ουρανού του 460 μ.Χ. μας μεταφέρει το έργο αυτό. Στο θρόνο, που είναι στημένος κοντά στην είσοδο, κάθεται ο Μέγας Κριτής. Εκεί φθάνει νεκρή, η Ευδοκία, η σύζυγος του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Β', η οποία μετά από παράκλησή της επανέρχεται στη νεανική της μορφή, ώστε να κατανοηθεί η απολογία της. Επίσης ζητά να εμφανισθεί και ο Θεοδοσίος. Η Ευδοκία ομολογεί ότι η ματαιοδοξία την έκανε να πατρευτεί. Ήθελε να μοιραστεί τη διακυβέρνηση του κράτους αλλά ουσιαστικά κυβερνού-

18. Καραγάτσης Μ., *Σέργιος και Βάκχος*, Δίφρος, 1959, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1982, τόμος 1, κεφ. Β21, σσ. 212-225.

19. Στην πρώτη έκδοση του μικρού *Σέργιον και Βάκχον* (*Η Θαυμαστή ιστορία των Αγίων Σεργίου και Βάκχον*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1973) δεν υπάρχει η χρονολογία συγγραφής διότι η έκδοση είχε βασισθεί σε πολυγραφημένο αντίγραφο του χειρογράφου του συγγραφέα, όπου δεν αναφερόταν η σχετική σημείωση. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη μετά θάνατον δημοσίευση προκάλεσε την υπόθεση ότι η σύντομη μορφή του μυθιστορήματος *Σέργιος και Βάκχος* ήταν στην πραγματικότητα η αναθεωρημένη έκδοσή του. Βλ. σχετ. Μητσάκης, Κ., «Σέργιος και Βάκχος. Οι δύο μορφές ενός πεζογραφήματος» στο *Διαβάζω*, Αφιέρωμα: «Μ. Καραγάτσης», Αθήνα, 1991, τεύχος 258, σσ. 60-65. Μολοντί ο καθηγητής Κ. Μητσάκης αρχικά θεωρεί πιθανό ότι μπορεί το 1959 (έτος κυκλοφορίας του μυθιστορήματος) να υπήρχαν οι δύο μορφές του έργου, τελικά δεν υιοθετεί αυτήν την περίπτωση πιστεύει ότι ο Καραγάτσης, ενδιαφερόμενος για την «αισθητική αριότητα» αφαίρεσε μετά την πρώτη έκδοση του εκτεταμένου μυθιστορήματος τα πλεονάζοντα στοιχεία καλλιτεχνώντας ένα ύφος πιο φροντισμένο, καταλήγει δε στο συμπέρασμα ότι πρέπει να γράφτηκε μεταξύ 1959 και 1960 (βλ. ανωτ. σ. 63), περίοδο όμως κατά την οποία ο Καραγάτσης ασχολείται πυρετωδώς με τη συγγραφή του *Δέκα*, το οποίο δεν θα προλάβει να ολοκληρώσει και θα δημοσιευθεί μετά θάνατον. Η πρόσφατη ανακάλυψη του χειρογράφου με την αυτόγραφη χρονολογία συγγραφής 1951 αποδεικνύει ότι η πρώτη μορφή του πεζογραφήματος ήταν ο ιστός επάνω στον οποίο αναπτύχθηκε η τελική και δεύτερη μορφή με τις προσθήκες ιστορικών γεγονότων.

σε η Πουλχερία, ενώ ο ίδιος ο Θεοδόσιος είχε αποτραβηχτεί στη βιβλιοθήκη και αντέγραφε έργα φιλοσοφικά. Δεν μοίχευσε αλλά χάρισε ένα μήλο, δώρο του αυτοκράτορα, στον Παυλίνο, τον καλύτερο φίλο του, το οποίο ήρθε στα χέρια του Θεοδοσίου, ενώ η Ευδοκία του είπε ψέμματα ότι το είχε φάει. Στην αναπαράσταση της σκηνης ο Θεοδόσιος εμφανίζει το μήλο και η Ευδοκία οριζείται ότι δεν είναι αυτό. Τελικά ο Θεοδόσιος πετάει το μήλο κάτω, αφού η Ευδοκία του λέει ότι δεν την καταλαβαίνει και μόνο ο Θεός θα την συγχωρέσει. Όταν επανέρχονται στην «πραγματικότητα», ο Θεοδόσιος ομολογεί ότι ήταν αδύνατο να παραδεχτεί ότι η Ευδοκία τον αγαπούσε μόνο σαρκικά, ενώ ψυχικά ήταν δοσμένη στον Παυλίνο, τον οποίο τελικά σκότωσε. Στη συνέχεια, εμφανίζεται σκελετωμένος ο Παυλίνος, που με μια κίνηση του Κριτή μεταμορφώνεται σε νεαρό στρατιωτικό. Στη θέση του η Ευδοκία δικαιολογείται υποστηρίζοντας ότι για τους Έλληνες η ομορφιά δεν είναι αμαρτία. Στο τέλος, ο Μ. Κριτής της επιτρέπει να διαβεί την πόρτα της αιώνιας δικαιοσύνης. Εκείνη απαρνείται τη χριστιανική της ταυτότητα και επανέρχεται στην αρχαιοελληνική της πίστη ως Αθηναίς. Πιάνει από τη μέση τον Παυλίνο και κατεβαίνουν από τη σκηνή στο παλάτι, ενώ ο Μ. Κριτής χαρετίζει το Κάλλος, το Πνεύμα, τη Χαρά και τον Έρωτα. Ο Θεοδόσιος σκυφτός διαβαίνει την πύλη.

11. *Η Βασιλειομήτωρ* (1956-1958;)

Πλήρες έργο σε φωτοτυπία, ενενήντα ενός δακτυλογραφημένων φύλλων (recto), με σελιδαρίθμηση. Άλλο ένα φωτοτυπημένο αντίγραφο φυλάσσεται στη βιβλιοθήκη του Θεατρικού Μουσείου. Οι τρεις πρώτες σελίδες χωρίς αριθμό. Στην πρώτη σημειώνεται: «Μ. Καραγάτση. Η Βασιλειομήτωρ. Δράμα σε 2 μέρη» στη δεύτερη και στην τρίτη κατάλογος τριάντα πέντε προσώπων και σχετικές οδηγίες. Στη συνέχεια σσ. 1-2=«Σκηνογραφικές και σκηνοθετικές οδηγίες», σσ. 2-51=[ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ], σσ. 52-88=«ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ».

Η προσωπικότητα της βυζαντινής αυτοκράτειρας απασχολεί τον συγγραφέα το 1956, στην εκτενέστατη κριτική της παράστασης της *Θεοφανώς του Άγγελου Τερζάκη* από το Εθνικό Θέατρο²⁰. Δυό χρόνια αργότερα, με μία δημοσίευση στον *Ταχυδρόμο*²¹, επανέρχεται στο θέμα με διάθεση να αποκαταστήσει τη «στρεβλή» εικόνα της Θεοφανώς. Είναι πιθανόν το έργο να γράφτηκε και ως μία απάντηση στην εκδοχή του Τερζάκη. Ο χρόνος λοιπόν συγγραφής μάλλον θα πρέπει να προσδιορισθεί στη διετία 1956-1958. Ένας άλλος λόγος πού συνηγορεί για αυτή τη χρονολόγηση είναι ο χειρισμός των ηρώων και η όλη διάρθρωση του σκηνικού χώρου σε πολλά επίπεδα με αναλυτικές οδηγίες για τους φωτισμούς. Το κείμενο δεν γνώρισε το φως της δημοσιότητας: κυκλοφόρησε σε λίγα δακτυλογραφημένα αντίγραφα μεταξύ φίλων και σε διασκευή Ιουλίας Ιατρίδου και σκηνοθεσία Μήτσου Λυγίζου μεταδόθηκε από το ραδιόφωνο²².

Την ημέρα της ανακήρυξης του Βασιλείου Β΄ ως αυτοκράτορα του Βυζαντίου επιτρέφει στο παλάτι από την εξορία, η μητέρα του η Θεοφανώ, ως καλόγρια. Ο βασιλιάς

20. Καραγάτση, Μ., «Η Θεοφανώ του Άγγελου Τερζάκη» (κριτική), στην εφ. *Βραδινή*, 2/4/1956, όπου διατυπώνονται αντιρρήσεις για την ιστορική αλήθεια του έργου.

21. Καραγάτση, Μ., «Η ιστορία όπως δεν εγράφη. Θεοφανώ-Αποκατάσταση μνήμης» στο: *Ταχυδρόμος*, 6/9/1958.

22. Τουντουτζάκης, Ν., «Καραγάτση, Ένας δαιμονικά προικισμένος συγγραφέας» στα *Τετράδια Ενθύνης*, ό.π., σ. 65.

της ζητά να γυρίσει στην Αρμενία, αλλά εκείνη ζητά την κρίση του για τις πράξεις της και σε περίπτωση που την βρει ένοχη, θα αναχωρήσει μόνη της. Έτσι, αρχίζει η ανάκληση της τελευταίας εικοσαετίας, με παράλληλη δραματοποίηση των γεγονότων: Στο καπνελιό του πατέρα της Αναστασώς η ευσεβής κόρη, παρά τις πιέσεις της οικογένειας να πάρει αγαπητικό τον κυρ-Ανδρείτση, διαλέγει το Ρωμανό, που υπόσχεται να την κάνει βασίλισσα των Ρωμαίων. Στο παλάτι η Αναστασώ, που τώρα ονομάζεται Θεοφανώ, μεταμορφώνεται σε βασίλισσα. Εκεί, ο παρακοιμώμενος Βασίλειος της εξιστορεί πώς μεθοδεύτηκε ο εκθρονισμός του πατέρα του Ρωμανού Λεκαπηνού και ο ευνουχισμός του ίδιου και της αποκαλύπτει ότι αυτός κυβερνά ουσιαστικά το κράτος παρασκηνακά. Με προτροπή της Θεοφανώς κείρονται μοναχές οι αδελφές και η μητέρα του Ρωμανού. Στην κρίσιμη στιγμή που καταρρέει το κράτος και έχει πεθάνει ο Ρωμανός, εμφανίζεται ο νέος παρακοιμώμενος, Ιωσήφ Βρύγγας, και συμβουλεύει τη βασιλειομήτορα να πάρει συμβασιλέα το Νικηφόρο Φωκά. Η Θεοφανώ πείθεται για την αναγκαιότητα αυτή και στη συνέχεια πείθει το ντροπαλό αρχικά στρατηγό να παντρευτούν, διασφαλίζοντας έτσι και την ακεραιότητα των παιδιών της. Στην περίοδο της βασιλείας του Φωκά τα εσωτερικά κι εξωτερικά προβλήματα επιδεινώνονται και ο παρακοιμώμενος επιλέγει για το θρόνο τον Ταμισκή, τον οποίο λαός και στρατός προτιμούν, αλλά τον ερωτεύεται και η Θεοφανώ.

Στην εξέλιξη της ιστορίας, παρεμβαίνει ο Διάβολος, που αρνείται το ρόλο του ηθοποιού και εξηγεί ότι εμφανίστηκε για να βοηθήσει το συγγραφέα επειδή έχει ζήσει τα γεγονότα. Φεύγει χαιρετώντας το κοινό, αφού πρώτα έχει προαναγγείλει στους ήρωες τα μελλούμενα και έχει φανερώσει τις προθέσεις των αντίθετων μερών. Ο Ταμισκής πληροφορεί τη Θεοφανώ ότι ο Φωκάς γνωρίζει πλέον τα σχέδια της, σκοπεύει δε να την τυφλώσει και να την εξορίσει. Τελικά, σύμφωνα με τις εντολές του Ταμισκή, ο Φωκάς δολοφονείται από τους συνωμότες. Ο Πατριάρχης Πολύευκτος, μετά από κάποιες αναστολές, στέφει το νέο αυτοκράτορα αλλά μαζί με τον παρακοιμώμενο τον συμβουλευούν να μην παντρευτεί τη Θεοφανώ γιατί θα ξεσηκώσει λαϊκές αντιδράσεις. Ο Ταμισκής διαβεβαιώνει τη Θεοφανώ για τη φροντίδα των παιδιών της και η βασίλισσα εξορίζεται.

Αφού ολοκληρωθεί η δραματοποιημένη αφήγηση της Θεοφανώς, ο γιός της διατάζει την αποκατάστασή της. Η καλόγρια ενδύεται τελετουργικά το βασιλικό μανδύα, ενώ ο Βασίλειος φορά τη στολή του πολεμιστή για να αναχωρήσει στον πόλεμο με τους Βουλγάρους. Στο τέλος, ο αυτοκράτορας χαιρετά το νεκρό Ταμισκή, ακολουθεί η Θεοφανώ θρηνώντας το μοναδικό της έρωτα, ενώ το έργο κλείνει με το σχολιασμό του παρακοιμώμενου: «Όταν υπηρετώ έναν εξυπνό κι ικανό βασιλιά, αλλιώς κυβερνώ το κράτος. Αλλιώς ...».

12. [Ο Κίτρινος Φάκελλος Α']

Ανέκδοτο απόσπασμα ατελείωτου έργου. Δε φέρει τίτλο, χρονολογία ή κάποιον ειδοολογικό χαρακτηρισμό. Αυτόγραφο με μολύβι (recto), σε μπλόκ μεγάλου σχήματος (13X25). Τό κείμενο των σαράντα πέντε φύλλων είναι αριθμημένο από τον συγγραφέα, εκτός από το πρώτο.

Διάθρωση: σελίδα καταλόγου προσώπων, «Α' Πράξη» (με σκηνικές οδηγίες), σσ. [1]-42, [Β' Πράξη] από παραδρομή μάλλον δεν σημειώνεται η ένδειξη (ημιτελής), σσ. 43-45.

Ο μύθος παραπέμπει στο περίφημο μυθιστόρημα του Καραγάτση *Ο Κίτρινος Φάκελλος*.

λος, που γράφτηκε το 1955²³. Με δεδομένο το στοιχείο ότι αμέσως μετά απ' αυτό το μυθιστόρημα ασχολήθηκε με το εκτενέστατο *Σέργιος και Βάκχος*, φαίνεται ότι αυτό το ημιτελές έργο ήταν μια πρώτη απόπειρα σύνθεσης του *Κίτρινου Φάκελλου* σε γραφή θεατρική, φυσικά προτού το 1955. Τον τρόπο χειρισμού του υλικού του μυθιστορηματος «που προσιδιάζει μάλλον στο θεατρικό είδος» εύστοχα έχει παρατηρήσει ο Μιχ. Μερακλής²⁴. Το κείμενο γραφολογικά έχει πάρα πολύ μεγάλη ομοιότητα με τα χειρόγραφα της *Αιώνιας Ελλάδας*, με επιστολές του Καραγάτση του 1937 προς τη σύζυγό του, καθώς και με πρωιμότερα χειρόγραφα το στοιχείο που ξεχωρίζει σ' αυτά τα κείμενα είναι η συχνή χρήση του κεφαλαίου γράμματος «Η» αντί του μικρού «η» στις προτάσεις. Με βάση αυτές τις ενδείξεις, ίσως το ημιτελές αυτό έργο να έχει συγγραφεί γύρω στα 1944 ή και νωρίτερα αφού ήδη το όνομα του βασικού ήρωα Κωστή Ρούση²⁵ εμφανίζεται το 1935 στο διήγημα *Από το ημερολόγιο του Κωστή Ρούση*²⁶, που αποτελεί και τον πυρήνα του *Κίτρινου Φάκελλου*, στη μυθιστορηματική ενότητα *Ο κόσμος που πεθαίνει* (1944-1949)²⁷ και στο *Μεγάλο ύπνο* (1946)²⁸. Αν πράγματι είναι έτσι, το γεγονός αυτό αποκτά εξαιρετικό ενδιαφέρον, η προτεραιότητα δηλ. της θεατρικής μορφής στην επεξεργασία του μύθου, η υπέρβαση της και ο μετασχηματισμός σε μυθιστόρημα.

Λόγω της άμεσης σχέσης του έργου με το γνωστό μυθιστόρημα, ως τίτλος προτείνεται και «Ο Κίτρινος Φάκελλος Α'».

Ο συγγραφέας Κωστής Ρούσης είναι πλούσιος και η μόνη του ηδονή είναι η μορφίνη. Στο γραφείο του βρίσκεται ο Πετρόπουλος, που είναι σε κακή οικονομική κατάσταση και τον έχει βοηθήσει ο Ρούσης να προκύψει την κόρη του Μαρία αρραβωνιάζοντας την με τον ανηψιό του Νίκο. Ο Ρούσης θ' αφήσει την κληρονομιά του στα δύο παιδιά, όμως έχει ένα νόθο γιό, το Λουκά, που έχει να τον δει είκοσι χρόνια, αλλά τον έχει νομιμοποιήσει και ίσως έχει αξιώσεις. Στον ίδιο χώρο, ο λογοτέχνης και δικηγόρος Γιάννης Παπαδάκης συναντά το Λουκά για έναν συμβιβασμό στα περιουσιακά ζητήματα, αλλά παράλληλα τον ενημερώνει για την υγεία του Κωστή Ρούση. Ο Λουκάς δεν δέχεται να προτείνόμενα δύο εκατομύρια της κληρονομιάς και υπογράφει ένα κείμενο όπου λέει ότι θα προσβάλει τη διαθήκη. Ο Παπαδάκης ανακοινώνει στο Ρούση ότι ο γιός του γνωρίζει τα πάντα, θα τον πάει στα δικαστήρια και θα επικαλεσθεί ότι είναι τρελλός. Σαν λύση στο αδιέξοδο προτείνει την αναμονή. Μετά απ' αυτήν την εξέλιξη, ο Πετρόπουλος αρνείται να ξώσει την κόρη του σ' έναν απένταρο και διαλύει τον αρραβώνα. Μόλις κοινοποιείται το νέο στο ζευγάρι, η Μαρία υπακούει στον πατέρα της και ο Νίκος απελπισμένος από τη συμβατική αγάπη της και την υπερπροστατευτικότητα του θεού φεύγει.

23. Καραγάτσης, Μ., *Ο κίτρινος φάκελλος*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1992.

24. Μερακλής, Μιχ. Γ., «Ο 'Κίτρινος Φάκελος' και στοιχεία της πρωτοτυπίας του», στη *Νέα Εστία*, «Αφιέρωμα στον Μ. Καραγάτση», τεύχος 1536, Αθήνα, 1991, σσ. 847-850.

25. Για τη συχνή χρήση του ίδιου ονόματος σε διαφορετικά λογοτεχνικά έργα βλ. τις ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις του Άρη Μπερλή στο: «Μ. Καραγάτσης» (Παρουσίαση-Ανθολόγηση) στον τόμο: *Η Μεσοπολεμική Περιοχή. Από τον πρώτο ως τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914-1939)*, (Εισαγωγή: Παν. Μουλλάς), τόμος Δαε, εκδ. Σκόκλη, Αθήνα, 1992, σ. 284.

26. Καραγάτσης, Μ., *Το συναξάρι των αμαρτωλών*, Γκοβόστης, 1935. Τώρα στο *Μεγάλο συναξάρι*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1989, σσ. 109-157.

27. Πρόκειται για την τριλογία: *Ο κοτζάμπουργκ του Καστρούργου*, Αετός, Αθήνα, 1944. *Αίμα χαμένο και κερδισμένο*, Ίκαρος, Αθήνα, 1947. *Τα στερνά του Μίχαλου*, Αετός, 1949.

28. Καραγάτσης, Μ., *Ο μεγάλος ύπνος*, Ίκαρος, Αθήνα, 1946.

13. *[Adela Vitti]*

Μικρό ανέκδοτο απόσπασμα άπίτλου έργου και χωρίς κάποιον άλλο χαρακτηρισμό. Αυτόγραφο, με ορισμένες διορθώσεις, γραμμένο με πενάκι (recto), πέντε φύλλων αριθμημένων από το συγγραφέα [1]-5. Στην πρώτη σελίδα δεν υπάρχει κατάλογος προσώπων αλλά σημειώνονται αναλυτικές σκηνικές οδηγίες και περιγραφή των τριών ηρώων που εμφανίζονται στο απόσπασμα. Με τις ενδείξεις «Αντρας», «Γυναίκα» σημειώνονται οι δύο ήρωες που διαλέγονται. Ως τίτλος προτείνεται το όνομα της νεκρής, "Adela Vitti".

Στο νεκροταφείο κάποιας ιταλικής πόλης, μπροστά στον τάφο της δεκαεπτάχρονης Adela Vitti συναντώνται ο άγνωστος ηλικιωμένος εραστής της με την μητέρα και την αδελφή της.

14. *Εγωισμοί*

Το κείμενο δεν έχει εντοπιστεί. Στο Αρχείο Καραγάτση σώζεται μόνο ο φάκελλος, στον οποίο περιεχόταν, με σημειωμένες τις ενδείξεις με πενάκι (recto): «Μ. Καραγάτση. Εγωισμοί. Δραματική κωμωδία σε 2 πράξεις και 7 εικόνες».

Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗ*

Τα χταποδάκια

Θεατρική σκηνή

Πρόσωπα

Οι δυό μαντράχαλοι
Οι δυό γκόμενες
Ο Παναγιωτάκης
Ο ταβερνιάρης
Ο πλωτάρχης
Ο φίλος του πλωτάρχη

Ταβερνείο παραλιακό, κάπου κατά την Καστέλα, στους σημερινούς καιρούς.

Ταβερνείο εξοχικό, κάπου κατά το Τουρκολίμανο, κοντά στη θάλασσα. Τεζάκι με τυριά, φρούτα, σαλάτες κτλ. Τραπέζια ξύλινα, καρέκλες ψάθινες κτλ. Η πόρτα προς το δρόμο, καθώς και τα τζαμένα παράθυρα (απ' όπου φαίνονται κατάρτια αγκυροβολημένων καϊκιών) είναι δεξιά, λοξά, κατά τρόπο εμφανή σ' όλη την πλατεία του θεάτρου. Πίσω απ' το τεζάκι πορτούλα, που οδηγεί στην κουζίνα.

Απογεματάκι, το φως πέφτει. Με το άνοιγμα της αυλαίας η κατάσταση παρουσιάζεται ως εξής: Σ' ένα τραπέζι, αριστερά, κάθονται ο πλωτάρχης (ως 35 χρόνων, με μαύρη στολή) κι ο φίλος του (25 χρόνων, πολιτικά), σιγοπίνουν το κρασάκι τους και παρακολουθούν, πολύ διασκεδασμένοι, τα συμβαίνοντα, δηλαδή το ξυλοκόπημα του Παναγιωτάκη, από τους δυό λαϊκούς μαντράχαλους (γύρω στα 30), ενώ οι γκόμενες των εν λόγω μαντράχαλων

*Το έργο δημοσιεύεται ολόκληρο, όπως το μετέγραψα από το χειρόγραφο του φακέλλου αρ. Κ61-67 του Αρχείου Χειρογράφων του Μουσείου και Κέντρου Μελέτης του Ελληνικού Θεάτρου. Στην αντιγραφή δεν έλαβα υπ' όψιν μου το χειρόγραφο με την αναλυτικότερη τελευταία σκηνή (βλ. ανωτ. αρ. 9β) του ίδιου έργου. Διατηρήθηκε η στίξη του συγγραφέα με ελάχιστες αναγκαίες επεμβάσεις, κυρίως στον τονισμό. Επίσης, μικρές αλλαγές έγιναν στο χαρακτηρισμό των σκηνικών προσώπων σε σημεία που υπήρχε κάποια διαφοροποίηση (π.χ. ο καφετζής=ταβερνιάρης).

(20-25 χρόνων) τοιριζούν σαν δαιμονισμένες και ο ταβερνιάρης (περί τα 45) προσπαθεί να επιβάλλει την τάξη. Ο Παναγιωτάκης, ως 55 χρόνων, είναι κακοντυμένος, κακοσούσουμος και φανερά σουρωμένος. Ενώ ξυλοκοπιείται εξακολουθεί να κρατάει ένα πακέτο τυλιγμένο σε στρατσόχαρτο.

Α' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Πάρε και τούτη! Πάρε κι εκείνη!

Β' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Παλιόμouτρο! Σίχαμα! Θρασίμι! Μπαίγνιο της κοινωνίας!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Σιγά, βρέ παιδιά. Θα τον σκοτώστε!

Β' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Του αξίζει, του μπαγάσα! Να! Να! Να!

Α' ΓΚΟΜΕΝΑ

(Υστερικά) Αντρέα! Μη! Μη! Για τ' όνομα του Θεού!

Β' ΓΚΟΜΕΝΑ

(Σε παροξυσμό) Ίιιι!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Το οποίον, κύριος, γιατί βαράτε ρε;

Β' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Γιατί μας πολυμιτήκες στο ρουθούνι, προστυχόμouτρο!

Α' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Λιμπίσιτικες τίς κοπέλες, ε; Σου στάθηκαν στο μάτι ... Να, κερατά! Να!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Σιγά, ρε παιδιά. Τι κάνετε; Θα 'ρθη η Αστυνομία. Θα μου κλείστε το μαγαζί!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Το οποίον παρεξήγησις! Εγώ προσεφέρθην να σας κεράσω!

Α' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Δεν θέλουμε το κέρασμά σου, ρε! Δεν το θέλουμε!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Και γιατί δηλαδή; Εγώ εκινήθην από την ευγενής πρόθεσις ...

Β' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Κόβε λόγια, κόβε λόγια!

Α' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Στάσου να σε κεράσουμε εμείς, γεροξετσιώπouτε! *(Τον χτυπάει)*

Α' ΓΚΟΜΕΝΑ

Μανόλη! Για τ' όνομα της Παναγιάς!

Β' ΓΚΟΜΕΝΑ

Ίιιι!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

(Αγριεμένος) Σταματήστε, επιτέλους! Ειδ' αλλιώς θα φωνάξω την Αστυνομία!

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Στον ταβερνιάρη) Πώς είπες;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Είπα αυτό που είπα!

(Αλληλοπροκαλούνται μύτη με μύτη)

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Άιντε να κουρεύεσαι, ρε!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Πρόσεχε, κύριος, πώς μιλάς. Δεν είμαι Παναγιωτάκης εγώ!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Σκουντάει προκλητικά τον ταβερνιάρη) Τι θέλεις να πης πως δεν είσαι Παναγιωτάκης εσύ;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

(Τον σμπώχνει) Άι στο διάολο, μπεκρούλιακα! (Στους μαντράχαλους) Παρατήστε κατά μέρος τα μπεχλιμβανίκια κι αδειάστε μου, περικαλώ, το μαγαζί.

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Θα φύγουμε όταν μας γουστάρη.

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Περικαλώ να σας γουστάρη το γρηγορότερο.

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Μη σου αστράψω καμιά!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Επεμβαίνει) Τι σου φταίει, κύριος, ο άνθρωπος, να του αστράψης καμιά;

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Χτυπάει τον Παναγιωτάκη) Είσπραξέ την εσύ, αν ατατάν!

A' ΓΚΟΜΕΝΑ

Πάλι τα ίδια! Μανόλη! Δεν μπορώ πια! Πάμε να φύγουμε!

B' ΓΚΟΜΕΝΑ

Θα λιγοθυμίσω! Ίιιι!

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

(Ήρεμα και ανστηρά) Ε! Αρκετά!

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Τσαγκός, στον πλωτάρχη) Πώς είπατε, περικαλώ;

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

(Ήρεμος πάντοτε) Είπα αρκετά. Κι όρεξη για κουβέντες δεν έχω.

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Με το μπαρδόν δηλαδή ...

ΦΙΛΟΣ

(Γλυκά) Έλα, στρίβε ...

A' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Πιάνει τον Β' απ' το μπράτσο) Πάμε, ρε Μανόλη. Δώσε τόπο στην οργή.

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Τσαγκός) Γιατί, δηλαδή;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Ρε κόπανε, ο κύριος αξιωματικός του Βασιλικού Ναυτικού από δώ δεν είναι σαν ελόγου μου! Θα σηκώσεις χέρι στην κορόνα; Ε, ρε! Μπαγλαρωμένο σε βλέπω!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Άιντε, πληρώστε το λογαριασμό και πηγαίνετε. Τσαμπούκ-τσαμπούκ.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Στον Β' μαντράχαλο) Όχι, αν σου βαστάη, έμπα του κύριου πλωτάρχη! Ξέρεις πως μπορεί να βγάλη πιστόλι και μπάμ! να σε σκοτώση σαν το σκυλί στ' αμπέλι, που έθιξες την στρατιωτική του τιμή; Αμέ; Και θα πάρη και παράσημο!

A' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Στον ταβερνιάρη) Τι σου χρωστάμε;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Εικοσιδύο κι εξήντα.

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Πώς τα βγαλες έτσι, ρε φίλε;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Τα θέλεις αναλυτικώς; Έξι οι μαρίδες, και τρεις η σαλάτα, εννιά και δυό το τυρί, έντεκα και επτά το κρασί ...

A' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Τον κόβει) Τόσο κρασί ήπιαμε;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Αμ' με το τίποτα γινήκατε φέσι, και κάνατε αυτά που κάνατε;

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Στον Α') Πλέρω, ρε Αντρέα, να πηγαίνουμε.

A' ΓΚΟΜΕΝΑ

Θ' αργήσουμε! Θα με μαλώση η μαμά!

B' ΓΚΟΜΕΝΑ

Κι εμένα ο μνηστήρ μου!

B' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Στην Β' γκόμενα) Μη σου δώσω κι εσένα καμιάν ανάξερβη, με τον μνηστήρ σου!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Χαχά! Είναι μεμνηστευμένη η παρθένος!

(Ο Β' μαντράχαλος κάνει να χυμύξη στον Παναγιωτάκη)

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Ε! Αρκετά, είπαμε! (Στον Παναγιωτάκη) Κι εσύ πας φιρί-φιρί για χέρι απάνω χέρι κάτω!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Μέσ' στα δόντια του) Κοίτα κάτι κορίτσια ευυπολήπτων οικογενειών!

Β' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

(Στον Παναγιωτάκη) Τι μουρμουρίζεις μέσ' στα δόντια σου, ρέ;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Για την κοινωνία, λέω, που δεν είναι οργανωμένη κατά πώς πρέπει ...

Β' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Α σιχτήρ!

(Στο αναμεταξύ ο Α' μαντράχαλος πλήρωσε τον ταβερνιάρη)

Α' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Άιντες πάμε ...

(Βγαίνουν οι δύο μαντράχαλοι με τις δύο γκόμενες)

TABERNIAPHΣ

Άι στο διάολο! Ρεμάλια! *(Στον Παναγιωτάκη)* Κι εσύ Παναγιωτάκη μου άμα πης, γίνεσαι ασυμμάζωχτος, ενοχλητικός, ψείρα σωστή! Μπαίνεις στη μύτη του πρώτου τυχών, άνευ λόγος και αιτία.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Στάσου, ρε φίλε! Τι έκανα; Πήγα στο τραπέζι πού κάθονταν οι κύριοι με τις ντάμες τους, και τους είπα, πολύ ευγενώς, να τους κεράσω ένα κρασί. Γιατί παρεξηγήθηκαν;

TABERNIAPHΣ

Δεν ήθελαν το κέρασμά σου. Δικαίωμά τους ...

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Γιατί, περικαλώ, να μην θέλουν να πιούν ένα ποτήρι μαζί μου; Τι είμαι; Κανένας αλήτης; Κανένας πρεζάκιας της Τρουμπας;

TABERNIAPHΣ

Είσαι πολύ εντάξει, Παναγιωτάκη, αλλά όλο φασαρίες μου σκαρώνεις στο μαγαζί. Πολύ θα σε περικαλέσω να μήην ξαναπεράσης από 'δώ όταν είσαι σουρωμένος. *(Τον κοιτάει προσεχτικά)* Μαύρα χάλια έχεις κακομοίρη μου! Σώσπαστο σ' έκαναν στο ξύλο ...

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Τι έχω;

TABERNIAPHΣ

Το μέτωπό σου! Καρουμπαλιάστηκε και τρέχουν αίματα. Στάσου να στο πλύνω ...

(Ο Παναγιωτάκης βάζει το χέρι του στο μέτωπο και το τραβάει ματωμένο. Το κοιτάει χαζά. Ο ταβερνιάρης βρέχει ένα πανί με ούζο και πλένει το μέτωπο του Παναγιωτάκη)

TABERNIAPHΣ

Να! Είσαι εντάξει. Δίνε του τώρα πήγαινε σπιτάκι σου, να χωνέψης το κρασί σου.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ

Σπιτάκι μου; Αστείο πράμα! Κότα είμαι να κοιμηθώ από τις έξι;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

(Πηγαίνει πίσω απ' το τεζάκι κι αρχίζει να ετοιμάζει διάφορα τρόφιμα) Πήγαινε όπου θέλεις, αλλά άδειασέ μου τη γωνιά ...

(Ο Παναγιωτάκης δεν απαντάει. Πλησιάζει στο τεζάκι, αφήνει το πακέτο του, βγάζει μια σβησμένη γόπα απ' την τσέπη του και λέει του ταβερνιάρη.)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Έχεις φωτιά;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Να, πάρε.

(Τον δίνει σπύρτα. Στο αναμεταξύ ο πλωτάρχης κι ο φίλος του διαβάζουν εφημερίδες.
Ο Παναγιωτάκης καπνίζει, ρίχνοντας ματιές κατά τη μεριά τους.)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Στον ταβερνιάρη) Δώσ' μου ένα καραφάκι ούζο και δυό ποτήρια του νερού.

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

(Γλυκά) Πήγαινε σπιτάκι σου, Παναγιώτη μου ...

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Δεν σου γυρεύω συμβουλή. Ούζο σου γυρεύω.

(Ο ταβερνιάρης σηκώνει τους ώμους και τον δίνει ένα καραφάκι)

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Να! Μπεκρούλιασε! Όσοπου να σκάσης!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Δώσ' μου και δυό νεροπότηρα.

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

(Τον δίνει) Τι θα τα κάνης;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Θα ιδής τι θα τα κάνω. (Αρχίζει, με μεγάλη προσοχή, ν' αδειάζει το καραφάκι στα δυό κρασοπότηρα και σε δυό ίσα ακριβώς μέρη, σε τρόπον ώστε το ένα ποτήρι να μην πάρη ούτε σταγόνα παραπάνω από τ' άλλο.) Εγώ, πού λές, Αριστείδη μου, ήθελα να γίνω φαρμακοποιός, χημικός, κάτι τέτοιο. Μα διάφορες οικογενειακές περιπέτειες ... Η αδελφή μου, η Μαρίκα, έκανε ένα μπάσταρδο Ο πατέρας μου έπαθε ζαχαρώδη διαβήτη ... Κοντά σ' αυτά έμπλεξα με την Ευταλία, μαύρη η ώρα ... Τι να στα λέω, Άριστείδη μου, αναγκάστηκα να μπω από μικρός στο μείντάνι, να βγάλω τον περιούσιον άρτον μου.

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Και το ... περιούσιον ούζο σου!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Εσένα σου 'ρθαν όλα βολικά, γι' αυτό μιλάς έτσι. Έχεις το μαγαζάκι σου, την πελατεία σου, την καλή γυναικούλα σου ... Αν όμως ετύγχανες σύζυγος της Ευταλίας ... Αρχιζεις και πίνεις δυό-τρία ποτηράκια, να παν τα φαρμάκια κάτω. Από κει διαπιστώνεις πως με το τέταρτο ποτηράκι τα φαρμάκια παν ακόμα πιό κάτω. Δοκιμάζεις το πέμπτο, και τα φαρμάκια φουστ! Πετάν σαν πουλάκια στον αέρα ... Χεχέ! Φαρμακοποιός ήθελα να γίνω, βοηθός αποθηκαρίου στον ΟΛΠ κατάντησα, μα με τα φαρμάκια έχω πάντα νταραβέρι. Το λοιπόν, θαρρώ τώρα πώς είμαι στο φαρμακείο μου και μοιράζω ένα επικίνδυνο φάρμακο σε δυό δόσεις, η μια ούτε σταγόνα να μην έχη πώτερο απ' την άλλη, ένεκα κίνδυνος-θάνατος, νεκροκεφαλή με δυό κοκάλες χιαστί! ... Ρε Αριστείδη, ακούς τι σου λέω ή μιλάω στο βρόντο;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Με ζαβλάκωσες στην πάρα. Δεν κάνεις λίγο μπράκ;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Όποιος δεν μιλάει πεθαμένος είναι και θάβουν τον. Εμένα ο Θεός μ' έκανε άνθρωπο κοινωνικό, πολύ συσχετικό, η μουνγαμάρα κι η περισυλλογή ποσώς δεν μου πηγαίνουν. *(Το μοίρασμα του ούζου τέλειωσε. Ο Παναγιωτάκης θαυμάζει το αποτέλεσμα της δίκαιης κατανομής.)* Κοίτα! Ούτε μια σταγόνα παραπανιστή! Αν τα ζυγίσης με τη ζυγαριά του φαρμακείου, θα ιδής πως είναι το ίδιο ακριβώς. Ζυγαριά είναι το μάτι μου τ' αφιλότιμο! Ζυγαριά! Εβίβα! Να ζήτε και να ευτυχίτε! Καλές δουλειές, Αριστείδη μου μπόλικά κέρδητα, φίσκα στον κόσμο να είναι πάντοτε το μαγαζί σου! Να χαίρεσαι τη γυναικούλα σου, τ' αγγελουδία σου! Και δημοτικός σύμβουλος στις ερχόμενες εκλογές. Ότι τ' αξίζεις, τ' αξίζεις! *(Πίνει μονορούφι το πρώτο ποτήρι. Παίρνει το δεύτερο και απευθύνεται στον πλωτάρχη και το φίλο του, που διαβάζουν εφημερίδες.)* Κύριε πλωτάρχη, στην υγεία σου! Να χαίρεσαι τα γαλόνια σου' να τιμήσης την κορόνα που φοράς. Ναύαρχο να σε ιδούμε σαν τον Κουντουριώτη, πάνω στον Αβέρωφ, τους οχτρούς του Έθνους να ξολοθρεύς!

(Ο πλωτάρχης κι ο φίλος του τον ακούν χαμογελώντας)

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

(Με κέφι) Ο Αβέρωφ γέρασε, τον έδεσαν πια στο Ναύσταθμο ...

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Καινούργιον Αβέρωφ θα χτίση για σένα η Ελλάδα, πέντε, δέκα φορές μεγαλύτερο! Να ρίχνης τα κανόνια του — μπαμ, μπαμ, μπαμ! — και να σειέται η γη! Αρχιναύαρχο να σε ιδώ, να μη φτάνουν τα μανίκια σου να χωράνε τα γαλόνια! *(Στο φίλο)* Κι εσύ καλόπαιδο, καλή πρόοδος, έντιμος άνθρωπος να γίνης, πολίτης νομοταγής, μεγάλα αξιώματα να καθέξης, την Ελλάδα να δοξάσης! Εις υγείαν σας! *(Πίνει το δεύτερο ποτήρι μονορούφι. Οι άλλοι χαμογελούν και δεν του απαντάν' ξαναδιαβάζουν εφημερίδα.)*

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Ήπιες το ούζο σου, Παναγιωτάκη; Πλέρωνε και στρίβε!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Γιατί περικαλώ; Το οποίον η διαγωγή μου δεν είναι κοσμιωτάτη; Καί ποιον ενοχλώ;

TABERNIAPHΣ

Ενοχλείς τους κυρίους με τις παπαρδέλες σου.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Εγώ ενοχλώ τους κυρίους; Ένεκα που μετά σεβασμού απευθύνθη εις αυτούς και τους ευχήθηκα εις υγείαν; Την καλή καρδιά μου δείχνω, κοινωνικός άνθρωπος είμαι· τι χάνεις να πης έναν καλό λόγο στον πλαϊνό σου, να γνωριστήτε, να γίνετε φίλοι, να πιήτε αντάμα ένα κρασί, ν' ανοίξης την καρδιά σου και να σ' ανοίξουν την καρδιά τους; Που λές, εγώ ...

TABERNIAPHΣ

(Τον κόβει) Ρωτάς και τον άλλον αν έχει το κέφι σου; Δεν βλέπεις πού οι κύριοι διαβάζουν φημερίδα και κάνουν πως δεν σ' ακούν;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Αναστενάζει) Στραβός δεν είμαι, το βλέπω. Τι κακό τούτο, με μένα! Είμαι κοινωνικός άνθρωπος σου είπα, συσχετικός. Αν δεν πης τον πόνο σου σε άνθρωπο, σε ποιον θα τον πης; Στο σκύλο ή στη γάτα; Το λοιπόν μυστήριο πράμα! Σ' όποιον πάω να μιλήσω, όλοι με παρεξηγούν, με διώχνουν. Κανείς δεν με θέλει. Είμαι, λέει, ενοχλητικός! Εγώ ενοχλητικός; Εγώ;

TABERNIAPHΣ

Ενοχλητικός λέει; Ψείρα είσαι, κόνιδα! Βγάζεις τον πάσα ένα εκτός εαυτού! Άιντε, πλέρω το караφάκι σου και στρε!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Σαν να μην άκουσε) Λοιπόν, το μπερντάχι πού 'φαγα από τούτους εδώ, τους μαντραχαλάδες, είναι το δεύτερο της σήμεραν ...

TABERNIAPHΣ

Σ' έδειραν κι άλλοι;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Αμή! Κάτι άλλοι μαντράχαλοι, στόν Άη Λευτέρη. Να σου ξηγήσω πώς έγινε η παρεξηγήσεις.

TABERNIAPHΣ

Των αδυνάτων αδύνατον, Παναγιωτάκη. Έχω δουλειά, πρέπει να πάω στην κουζίνα, να ετοιμάσω τις πατάτες (Κάνει να φύγη μα ο Παναγιωτάκης τον πιάνει απ' την ποδιά)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Στάσου, ντε! Που λές πιάσαμε κουβέντα περί το κοινωνικό ζήτημα. Υπάρχει εκμετάλλευση του εργαζόμενου, τους λέω εγώ. Εκμετάλλευση; Τι εκμετάλλευση; μου λεν εκείνοι. Να! άλλοι δουλεύουν κι άλλοι τρων, τους λέω εγώ. Είσαι κουκουές, μουν λεν αυτοί. Πάρτε το λόγο σας πίσω, γιατί κάτι τέτοια δεν τα σηκώνω! τους λέω εγώ. Όχι, είσαι κουκουές! μου λέν αυτοί. Άιντε φτύστε πατάτες στο φούρνο, τσογλάνια, τους λέω εγώ. Αυτό ήταν! Παρεξηγήθηκαν ... Πάνω χέρι κάτω χέρι, μ' έκαναν μπλέ μαρέν.

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Καλά σου 'καναν! πώς μιλάς έτσι στον κόσμο!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Πώς μιλώ! Δεν μπορεί κανείς να πη ένα χωρατό, πρέπει να τον κάνουν τ' αλατιού; Δίκιο δεν έχω;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Δίκιο έχεις, αλλά κι εγώ έχω δουλειά, στήν κουζίνα. Όπου νάναι αριβάρεϊ η πελα-
τεία.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Δηλαδή κι εγώ πελάτης δεν είμαι; Κοίτα εδώ! *(Ανοίγει το στράτσο, βγάζει δυό χτα-
ποδάκια και τα επιδεικνύει θριαμβευτικά)* Της ώρας! Καθαρισμένα, χτυπημένα,
τρυφερά, του γαλάτου! Τ' αγόρασα με το παραδάκι μου το τίμιο, το κερδισμένο με
ιδρώτα και αίμα. Δεν έχω, λοιπόν, το δικαίωμα, σαν νομοταγής πολίτης, να τα μα-
γειρέψω και να τα φάω, ποτίζοντάς τα με μπόλικο κρασό;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Σίγουρα πως έχεις το δικαίωμα, Παναγιωτάκη. Αλλά δεν βλέπω ...

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Τον κόβει) Τό χταπόδι κι ο κρασος παν αντάμα· ένεκα που χωρίς έναν πρώτο κρα-
σο το χταπόδι δεν μαγειρεύεται, και δίχως ένα δεύτερο δεν χωνεύεται. Ξέρεις την
ιστορία;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Ιστορίες θα λέμε τώρα, Χριστιανέ μου! Άσε με κι έχω δουλειά!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Στάσου να ιδής: το χταπόδι λέει στη μάννα του: «Μάννα μου, μαννούλα μου! μ'
έπιασαν οι άνθρωποι με τον γάντζο!»
«Μη φοβάσαι παιδί μου, είσαι ακατάλυτο!»

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Φρέσκα ψάρια η ιστορία σου!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Σοβαρά; την ξέρεις; Εν πάση περιπτώσει ... Λοιπόν, πάρε τα.

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Ποιά;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Τα χταποδάκια.

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Τι να τα κάνω;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Να τα μαγειρέψης, να τα φάμε, να πιούμε και τον κρασό μας.

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Θα τα φας όλα μόνος σου;

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Αστείο πράμα! Θα τα φάμε όλοι μαζί, παρέα: εγώ, εσύ, ο κύριος πλωτάρχης και το καλόπαιδο ο φίλος του. Πού λές, Αριστείδη μου, εγώ κι η μοναξιά δεν συνταιριάζουμε· ανέκαθεν ντερμπεντέρης άνθρωπος ήμουν. Ο μεξές, το ποτηράκι, η παρεούλα, η ψυλοκουβεντούλα ...

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Των αδυνάτων αδύνατον! Πώς να τα ψήσω; Η φοβού είναι πιασμένη με τις γόπες, που τίς ψήνει η κυρά. Κατόπι θα τηγανιστούν οι πατάτες. Χώρια που, όπου να 'ναι θ' αριβάρη η πελατεία και θα παραγγείλη πράματα της ώρας: συνκωτάκια, μπαρμπουνάκια, σαγανάκια.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Αριστείδη μου! Μη μου το κάνεις αυτό! Μια χάρη σου ζήτησα ...

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Ό,τι άλλο, Παναγιωτάκη μου! Αυτό, όμως μη μου το ζητάς!

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Δεν έχω δηλαδή το δικαίωμα να φάω κι εγώ ένα μεξέ σαν άνθρωπος, και να πιω το κρασάκι μου σαν φιλήσυχος πολίτης; Όλος ο κόσμος με παρεξηγεί, με βαράει, άδικα των αδίκων. Δεν έχω δηλαδή το δικαίωμα ...

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

(Κοφτά) Δεν γίνεται, Παναγιωτάκη μου. Νά πας στην Ευταλία να στα μαγερέψη. Κι άντε, τσαμπούνκ-τσαμπούνκ, άδειαζε μου το μαγαζί κι έχω δουλειά. Πλακώνει η πελατεία.

(Ο Παναγιωτάκης δεν απαντάει. Ξανατυλίγει τα χταποδάκια του και τραβάει κατά την πόρτα. Έξαφνα κοντοστέκεται κι αρχίζει νέα δημιουργία.)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Στην Ευταλία! Άντε σύ να πης στην Ευταλία να τα μαγερέψη. Δεν είναι γυναίκα σου η Ευταλία, γι' αυτό μιλάς έτσι. Νά της το πης εσύ, που δεν είσαι άντρας της. Δηλαδή δεν έχω το δικαίωμα να πιω ένα κρασί; Να φάω ένα μεξέ;

(Ο ταβερνιάρης έχει τρυνώσει στην κουζίνα. Ο Παναγιωτάκης αντιλαμβάνεται ότι μιλάει στα κούφια. Τραβάει ξανά κατά την πόρτα. Περνώντας μπρός απ' το τραπέζι του πλωτάρχη στέκεται.)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Στον πλωτάρχη αναιδώς) Έχει τοιγάρο; (Μην παίρνοντας απόκρισι, γίνεται πιο αναιδής) Θέλω τοιγάρο!

ΦΙΛΟΣ

(Μαλακά) Δεν έχει.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Θρασύς) Πώς δεν έχει, αφού καπνίζετε;

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

(Μαλακά) Άιντε στο καλό, κι άσε μας ήσυχους.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Χυδαίος και θρασύς) Επειδής, δηλαδή, έχεις τρία γαλόνια στο μανίκι μας κάνεις και τον κάργα;

(Ο φίλος σηκώνεται, πιάνει τον Παναγιωτάκη από τους ώμους και σπρώχνοντάς τον, χωρίς βιασύνη μα θετικά, τον βγάζει έξω απ' το μαγαζί. Κλείνει την πόρτα, ξαναγυρίζει στη θέση του και ξαναπαίρνει την εφημερίδα. Ούτε κουβέντα. Μπαίνει ο ταβερνιάρης.)

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Τι γίνηκε ο Παναγιωτάκης; Ευδόκησε να ξεκουμπιστή;

ΦΙΛΟΣ

(Μισόφωνα) Ναι, έφυγε ...

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Καλός ανθρωπάκος, ο φουκαράς. Δουλεντής, φιλήσυχος, αρνί σωστό. Όταν όμως τα πη γίνεται ανυπόφορος.

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Α, ναι! Και αναιδής.

ΦΙΛΟΣ

Ενοχλητικά αναιδέστατος. Φέρε μας ακόμα ένα κατοστάρι.

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Αμέσως.

(Ο ταβερνιάρης γεμίζει το κατοστάρι όταν ανοίγει η πόρτα και ξαναπαρουσιάζεται ο Παναγιωτάκης, με το στράτσο στο χέρι)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

Να 'μαι! Ήρθα πάλι!

(Στέκεται θριαμβευτικά, χαμογελαστός, προεξοφλώντας εγκάρδια υποδοχή. Αλλά συμβαίνει το εναντίο. Ο πλωτάρχης κι ο φίλος του σηκώνονται. Ο ταβερνιάρης προχωρεί στη μέση του μαγαζιού.)

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Πάλι εδώ είσαι;

ΦΙΛΟΣ

Έξω! Έξω!

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Φεύγ' από δω! Πήγαινε σπίτι σου!

ΦΙΛΟΣ

Μπεκρούλιακα! Προστυχόμουτρο!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Κολλητσίδα! Ψείρα!

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Αναιδέστατε! Ανυπόφορε!

ΦΙΛΟΣ

Έξω!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Έξω!

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Έξω!

(Μικρή σιωπή)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Πικρά) Καλά ... Καλά ... Θα φύγω, αφού δεν με θέλετε ... Μα που να πάω; Στην Ευταλία; (Γελάει πικρά) Χαχά, ένας λόγος είναι αυτός! Ούτε εκείνη με θέλει, όπως κι εσείς ... Κανείς δεν με θέλει! Κανείς!

(Σιωπή. Οι άλλοι όρθιοι, ασάλετοι, τον ατενίζουν με μάτι σκληρό, αδέκαστο.)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

(Προτείνει το στράτσο και μιλάει με φωνή παραπονεμένη) Να! Αυτά τα χταποδάκια ... Στη χόβολη ... Όλοι μαζί θα τα τρώγαμε. Ένα μεζε κι ένα κρασί ... Σαν άνθρωπος κι εγώ. Σαν άνθρωπος ...

(Καμιά απάντηση. Το χέρι του πέφτει αποκαρδιωμένα. Σηκώνει το χέρι του ξανά, κοιτάει το στράτσο με απογοητευμένο χαμόγελο, σηκώνει τους ώμους αναστενάζει. Κάνει μεταβολή, προχωρεί στην πόρτα και κάθεται στο κατώφλι, με την ράχη γυρισμένη στην ταβέρνα. Δίπλα του, στο κατώφλι αφήνει το στράτσο. Οι άλλοι ησυχάζουν. Ο πλωτάρχης κι ο φίλος του ξανακάθονται και παίρνουν τής εφημερίδες. Ο ταβερνιάρης ακουμπάει στο τραπέζι τους το κατοστάρι κι ύστερα μπαίνει στην κουζίνα. Έξω στο δρόμο, μια λαντέρνα παίζει κάποιο σερέτικο τραγούδι. Ο Παναγιωτάκης σηκώνεται, χωρίς να πάρη το στράτσο. Γυρίζει, ρίχνει μελαγχολική ματιά στο μαγαζί, αναστενάζει με πικρή εγκαρτέρηση και φεύγει. Η λαντέρνα. Ο φίλος αδειάζει το κατοστάρι στα δύο ποτήρια.)

ΦΙΛΟΣ

Εβίβα!

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Εβίβα!

(Αδειάζουν τα ποτήρια)

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

(Κοιτάει το ρολόι του) Έξι και μισή. Τι λές;

ΦΙΛΟΣ

Πάμε. (Χτυπάει παλαμάκια) Αριστείδη!

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

(Βγαίνει απ' την κουζίνα) Με φωνάξατε;

ΦΙΛΟΣ

Τι σου χρωστάμε;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Δώδεκα και πενήντα.

(Πληρώνουν, σηκώνονται)

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

Ευχαριστώ. Καληνύχτα.

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Καληνύχτα.

ΦΙΛΟΣ

Γεια χαρά.

(Ο πλωτάρχης κι ο φίλος του προχωρούν προς την πόρτα. Καθώς τη διαβαίνουν, ο φίλος πατάει το στράτσο, γλιστράει, πάλι να πέση· προφταίνει και στερεώνεται από το χέρι της πόρτας.)

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

(Τον πιάνει, να μην πέση) Προσοχή! Τι έπαθες;

ΤΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ

(Προστρέχει) Σκοντάψατε;

ΦΙΛΟΣ

Όχι. Πάτησα κάτι γλυστερό ...

(Σκύβει και μαζεύει το στράτσο)

ΦΙΛΟΣ

Τα χταποδάκια του Παναγιωτάκη ... Τα παράτησε κι έφυγε ...

(Σιωπή στενάχωρη. Ο ταβερνιάρης, με σκυφτό κεφάλι, γυρίζει στην κουζίνα.)

ΦΙΛΟΣ

(Ξαναλέει) Τα παράτησε κι έφυγε ...

(Ο πλωτάρχης, στεναχωρημένος, ανάβει τσιγάρο)

ΦΙΛΟΣ

Γιατί είμαστε έτσι, καμιά φορά, εμείς οι άνθρωποι;

(Ο πλωτάρχης σηκώνει τους ώμους)

ΦΙΛΟΣ

(Πηγαίνει στην πόρτα και κοιτάει έξω) Πού είναι τος; Πρέπει να τον βρούμε. Να του δώσουμε τα χταποδάκια του ... Πουθενά! Έφυγε ... *(Ξαναγυρίζει μέσα, και κοιτάει το στράσο)* Αν καλά, γιατί να του τα δώσουμε; Αν τα 'χε ξεχάσει να, να του τα δίνουμε. Μα δεν τα ξεχάσε. Τα παράτησε ... Ακούς; Τα παράτησε! Τι να τα κάνει; Άχρηστα του ήσαν ...

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

(Σιγανά) Άντε, πάμε ...

ΦΙΛΟΣ

Και τα χταποδάκια;

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Θα τα πάρουμε στο σπίτι, να τα μαγειρέψουμε. Θα τα φάμε και θα πιούμε έναν κρασο στην υγεία του.

ΦΙΛΟΣ

Δεν μπορώ να πω πως είμ' ευχαριστημένος απ' τον εαυτό μου, απόψε ...

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Ούτ' εγώ ... Πάμε ...

(Προχωρούν να βγουν. Στην πόρτα όμως τρακάρουν τους δυό μαντραχαλέους, που έρχονται τρέχοντας, πολύ ταραγμένοι.)

Α' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Τα μάθατε, ρε παιδιά; Τα μάθατε;

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Όχι. Τι τρέχει;

Β' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Παρακάτω, στον άλλο δρόμο ...

Α' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Δεν βαστάω ... Μου 'ρχεται να ξεράσω.

ΦΙΛΟΣ

Τι γίνηκε;

Β' ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Αυτός ο Παναγιωτάκης, που ήρθαμε πριν λίγο στα χέρια ...

ΦΙΛΟΣ

(Ανήσυχος) Τι; Τι έπαθε;

Α΄ ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Ένα φορηγό ...

Β΄ ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Τον έκανε λυώμα ...

Α΄ ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Δεν φταίει ο σωφέρ. Αυτός έπεσε μπροστά στις ρόδες. Τύφλα πρέπει να 'ταν ...

ΠΛΩΤΑΡΧΗΣ

Σκοτώθηκε;

Β΄ ΜΑΝΤΡΑΧΑΛΟΣ

Λυώμα, σου λέω!

(Σιωπή! Έξαφνα ο φίλος, με κίνηση μανιακή πετάει το στράτσο στο πάτωμα.)

ΦΙΛΟΣ

Α, σιχτίρ μας! Α σιχτίρ μας!